

PRAWO RODZINNE W PYTANIACH I ODPOWIEDZIACH

PORADNIK

Suwałki 2021

Spis treści

Wstęp.....	5
CZĘŚĆ PIERWSZA. POJĘCIA OGÓLNE.....	6
Rozdział I. Podstawowe informacje o prawie rodzinnym i opiekuńczym.....	6
1. Czym jest prawo rodzinne?.....	6
2. Jakie są zasady prawa rodzinnego i opiekuńczego?	6
3. Jak należy rozumieć podstawowe pojęcia prawa rodzinnego i opiekuńczego?	7
CZĘŚĆ DRUGA. MAŁŻEŃSTWO.....	10
Rozdział II. Zawarcie małżeństwa	10
1. Jaka jest definicja małżeństwa i zasady jego funkcjonowania?.....	10
2. Jakie są przesłanki zawarcia małżeństwa w formie świeckiej?.....	11
3. Jakie są przeszkody małżeńskie?	12
4. Jakie są formy zawarcia małżeństwa?.....	12
5. W jaki sposób zawierane jest małżeństwo świeckie?.....	12
6. W jaki sposób zawierane jest małżeństwo wyznaniowe?.....	13
7. W jaki sposób można zawrzeć małżeństwo przed konsulem (za granicą)?.....	14
Rozdział III. Prawa i obowiązki małżonków.....	15
1. Czy małżeństwo tworzy jakieś prawa i obowiązki?.....	15
2. Jakie są prawa i obowiązki mające charakter niemajątkowy?.....	15
3. Jakie są prawa i obowiązki mające charakter majątkowy.....	15
Rozdział IV. Małżeńskie ustroje majątkowe	17
1. Czym jest małżeński ustrój majątkowy?.....	17
2. Kiedy powstaje ustrój wspólności ustawowej?.....	17
3. Co składa się na majątek wspólny w małżeństwie?	18
4. Co wchodzi w majątek osobisty w małżeństwie?	19
5. Czym jest umowny ustrój majątkowy?.....	20
6. Jakie są rodzaje małżeńskich umów majątkowych?.....	20
7. Na czym polega przymusowy ustrój majątkowy?.....	22
8. Jakie są przyczyny ustania ustroju wspólności i podział majątku wspólnego?.....	23
9. W jaki sposób można dokonać podziału majątku wspólnego?.....	41
Rozdział V. Ustanie małżeństwa.....	26
1. Czy śmierć małżonka powoduje ustanie małżeństwa?.....	26

2. Czym jest uznanie małżonka za zmarłego?.....	26
3. Na czym polega unieważnienie małżeństwa?.....	26
4. Jakie są przyczyny unieważnienia małżeństwa?	27
5. Czym jest rozwód i jakie są przesłanki rozwodowe?.....	28
6. Jakie skutki prawne wywołuje orzeczenie rozwodu?.....	28
7. Na czym polega orzeczenie o winie rozkładu pożycia?.....	29
8. Ile trwa sprawa rozwodowa i jaki sąd ją rozpatruje?.....	30
9. Ile kosztuje sprawa rozwodowa?.....	31
10. Czy można domagać się alimentów od byłego współmałżonka?.....	31
Rozdział VI. Separacja	33
1. Czym jest separacja?.....	33
2. Jak wygląda postępowanie o orzeczenie separacji?.....	33
3. Jakie są skutki orzeczenia separacji?.....	33
4. Kiedy kończy się separacja?.....	34
5. Jakie są różnice między rozwodem a separacją?.....	35
CZĘŚĆ TRZECIA. RODZICE I DZIECI	36
Rozdział VII. Pochodzenie dziecka	36
1. Na czym polega ustalenie macierzyństwa?.....	36
2. Na czym polega ustalenie ojcostwa?.....	36
3. Jak wygląda ustalenie ojcostwa dziecka pochodzącego z małżeństwa?.....	37
4. Jak wygląda ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego?.....	37
5. Na czym polega uznanie dziecka?.....	38
6. Jak wygląda procedura sądowego ustalenia ojcostwa?.....	39
Rozdział VIII. Władza rodzicielska	41
1. Jak należy rozumieć pojęcie władzy rodzicielskiej?.....	41
2. Jakie są zasady sprawowania władzy rodzicielskiej?.....	41
3. Na czym polega zarząd nad majątkiem dziecka?.....	42
4. Jak wygląda reprezentacja dziecka?.....	42
5. Jakie są prawa i obowiązki rodziców?.....	42
6. Kiedy możliwe jest zawieszenie władzy rodzicielskiej?.....	43
7. Na czym polega ograniczenie władzy rodzicielskiej?.....	43
8. Kiedy można pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej?.....	44
9. Czy można nałożyć na rodziców zakaz osobistej styczności z dzieckiem?.....	44

Rozdział IX. Przysposobienie.....	45
1. Na czym polega przysposobienie?.....	45
2. Jakie są przesłanki przysposobienia?.....	45
3. Jakie są rodzaje przysposobienia?.....	46
4. Kiedy możliwe jest rozwiązanie przysposobienia?.....	48
Rozdział X. Obowiązek alimentacyjny.....	50
1. Na czym polega obowiązek alimentacyjny?.....	50
2. Kto jest uprawniony i zobowiązany do otrzymywania lub płacenia alimentów?.....	50
3. Od czego zależy zakres obowiązku alimentacyjnego?.....	51
4. Czy można starać się o podwyższenie lub obniżenie alimentów?.....	52
5. Czy roszczenia alimentacyjne się przedawniają?.....	52
6. Co zrobić w przypadku, gdy zobowiązany nie płaci zasądzonych alimentów?.....	53
7. Jakie są sankcje karne za niepłacenie zasądzonych alimentów?.....	53
8. Czym jest fundusz alimentacyjny?.....	53
CZĘŚĆ CZWARTA. PRAWO OPIEKUŃCZE.....	56
Rozdział. XI. Opieka i kuratela.....	56
1. Czym jest opieka i jakie są jej rodzaje?.....	56
2. Kto może być opiekunem?.....	56
3. Jakie są prawa i obowiązki opiekuna?.....	57
4. Kto sprawuje nadzór nad sprawowaniem opieki?.....	57
5. Kiedy możliwe jest zwolnienie opiekuna i wygaśnięcie opieki?.....	58
6. Czy jest możliwe ustanowienie opieki wobec osoby dorosłej?.....	58
7. Czym jest kuratela?.....	58

Wstęp

Oddaję w Państwa ręce poradnik *Prawo rodzinne w pytaniach i odpowiedziach*, który powstał z myślą o przybliżeniu problematyki funkcjonowania rodziny w ramach obowiązujących rozwiązań prawnych.

Rodzina jest uznawana za najstarszą i podstawową grupę społeczną, spotykaną we wszystkich kulturach i społeczeństwach. Charakteryzuje się silnymi więzami emocjonalnymi i formalnymi, które łączą jej członków, a także jest podstawowym i niezastąpionym środowiskiem rozwoju człowieka.

Na przestrzeni wieków rola i model rodziny ulegały ciągłej ewolucji i z biegiem czasu stosunki rodzinne coraz bardziej stawały się przedmiotem zainteresowania ze strony prawa. Uchwalona 2 kwietnia 1997 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uznaje małżeństwo, rodzicielstwo i rodzinę za wartości samoistne, zapewniając im ochronę zarówno w ramach grupy rodzinnej jak i w wymiarze indywidualnym. Unormowanie szczegółowe tej problematyki znajduje swe odzwierciedlenie w regulacjach ustawy z 25 lutego 1964 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy, która jest fundamentalnym aktem prawnym normującym stosunki prawne w rodzinie oraz stosunki w zakresie opieki i kurateli. Nie mniejsze znaczenie ma też ustawa z 12 listopada 1965 roku Prawo prywatne międzynarodowe, której unormowania określają prawo właściwe dla międzynarodowych stosunków rodzinnych. Prezentowany materiał został ułożony w sposób zbliżony do tego, w jaki usystematyzowany jest materiał w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Żywię przekonanie, że materiał przedstawiony w niniejszej publikacji nie tylko przyczyni się do poszerzenia wiedzy w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego, ale także okaże się pomocny w codziennej działalności, zarówno tej prywatnej, jak i zawodowej – także dla osób niemających styczności z zagadnieniami prawnymi.

dr Jarosław Ruszewski

I. POJĘCIA OGÓLNE

1. Czym jest prawo rodzinne?

Prawo rodzinne jest działem prawa cywilnego, które reguluje stosunki prawne w rodzinie, najstarszej grupie społecznej występującej we wszystkich etapach rozwoju społeczeństwa. Jak wynika z art. 18 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką państwa.

Prawo rodzinne reguluje stosunki prawne powstające między małżonkami oraz pomiędzy osobami, które łączy pokrewieństwo i powinowactwo. Zawiera ono również normy prawne dotyczące opieki i kurateli. Prawo rodzinne zajmuje się szeroko rozumianą rodziną i stosunkami prawnymi, jakie zachodzą w rodzinie – zarówno majątkowymi jak i niemajątkowymi, wynikającymi z małżeństwa, pokrewieństwa oraz opieki i kurateli. Dlatego z uwagi na to, że podstawową kategorią tego działu prawa jest rodzina i opieka, stąd też ten dział prawa określa się prawem rodzinnym i opiekuńczym.

Należy pamiętać, że rodzina jako taka nie ma osobowości prawnej, nie zaciąga zobowiązań i nie może dochodzić swoich praw przed sądem. Podmiotami prawa są w tym przypadku poszczególni członkowie rodziny, do których odnoszą się skutki prawne pozostawania w związkach rodzinnych, a które wynikają nie tylko z unormowań prawa rodzinnego, ale również z innych regulacji prawnych, np. dotyczących stanu cywilnego, dziedziczenia czy określających świadczenia rodzinne lub uprawnienia pracownika z tytułu pozostawania w stosunkach rodzinnych.

2. Jakie są zasady prawa rodzinnego i opiekuńczego?

Zasadami prawa rodzinnego i opiekuńczego są główne idee i założenia, jakimi ustawodawca kierował się przy przyjęciu określonych rozwiązań normatywnych. Dlatego przy rozpoznawaniu spraw wynikających ze stosunków prawnorodzinnych, sądy i organy orzekające w sprawach rodzinnych są zobowiązane do uwzględniania tych zasad w procesie stosowania prawa. Zasady te spełniają funkcje dyrektywy w wykładni norm prawa rodzinnego. Obecnie na gruncie prawa rodzinnego możemy wyróżnić następujące zasady:

- a) **Zasada szczególnej ochrony rodziny** mająca na względzie przeciwdziałanie wszelkim zjawiskom, które mogłyby stanowić chociaż potencjalne zagrożenie dla dobra rodziny. Wyraża się m.in. poprzez zachowanie małżeństwa zawartego mimo przeszkody wieku, współdziałanie małżonków dla dobra rodziny, rozliczenie między małżonkami przy podziale majątku wspólnego, obowiązki alimentacyjne członków rodziny i pomocy państwa przy ich wykonywaniu.
- b) **Zasada dobra dziecka** – stanowi ona zasadę priorytetową zarówno w regulacjach państwowych jak i aktach prawa międzynarodowego. Dziecko traktowane jest przez prawo jako istota słabsza potrzebująca szczególnej ochrony. Dlatego należy mieć na względzie dobro dziecka przy orzekaniu w sprawach rodzinnych, m.in. przy orzekaniu o rozwodzie rodziców, o ich władzy rodzicielskiej, jak też i przy ustanowieniu przysposobienia lub opieki nad

osoba małoletnią. Oczywiście, zasada ta dotyczy dziecka małoletniego, gdyż dziecko pełnoletnie jest już w stanie samodzielnie zadbać o swoje dobro.

- c) **Zasada autonomii rodziny**, zgodnie z którą ustawodawca, pomimo tego, że narzuca ogólny kształt stosunków rodzinnoprawnych, to jednak pozostawia rodzinie swobodę i samodzielność, jak poszczególne prawa i obowiązki mają być realizowane. Nikt nie powinien ingerować w sprawy rodziny bez uzasadnionej potrzeby.
- d) **Zasada trwałości rodziny** jest instrumentem mającym na celu stabilizację stosunków rodzinnych, jeśli istnieją szanse na zakończenie konfliktu między małżonkami. Jest ona instrumentem ochrony komórki społecznej, jaką jest rodzina, która stanowi naturalne środowisko życia i rozwoju człowieka.
- e) **Zasada równouprawnienia małżonków i dzieci** realizuje zasadę równości kobiety i mężczyzny w stosunkach między nimi oraz równość dzieci wobec prawa niezależnie od tego, czy pochodzą one z małżeństwa, czy ze związku pozamałżeńskiego.
- f) **Zasada równej stopy życiowej członków rodziny**, zgodnie z którą dziecko ma prawo do zaspokajania własnych potrzeb w takim stopniu, w jakim jego rodzice – niezależnie od tego, czy mieszka razem z rodzicami czy nie.
- g) **Zasada monogamii** (odnosi się tylko do małżonków) zakazuje zawierania związku małżeńskiego osobie, która pozostaje już w takim związku zawartym wcześniej. W Polsce bigamia jest czynem zabronionym stypizowanym w art. 206 kodeksu karnego. Karalne jest zawieranie małżeństwa pomimo pozostawania w związku małżeńskim, przy czym przez małżeństwo rozumie się małżeństwo prawa cywilnego, a nie małżeństwo wyznaniowe.
- h) **Zasada świeckości prawa rodzinnego**, której treścią jest uniezależnienie prawa rodzinnego od względów wyznaniowych i światopoglądowych, które mogłyby mieć na nie wpływ. Rozstrzyganie spraw rodzinnych należy do kompetencji organów państwa, a każdy obywatel jest jednolicie chroniony – bez względu na religię, którą wyznaje. Zasady tej nie narusza możliwość zawarcia małżeństwa przed duchownym kościoła lub związku wyznaniowego, albowiem małżeństwo takie zawiera się pod kontrolą kierownika urzędu stanu cywilnego, a o jego unieważnieniu czy rozwiązaniu decyduje sąd.

4. Jak należy rozumieć podstawowe pojęcia prawa rodzinnego i opiekuńczego?

Do podstawowych pojęć prawa rodzinnego i opiekuńczego, zaliczyć należy:

- a) **konkubinat** – związek kobiety i mężczyzny powstały z ich woli, charakteryzujący się występowaniem takich więzi jak w przypadku małżonków, ale niesformalizowany poprzez zawarcie związku małżeńskiego;
- b) **kurator** – osoba, która sprawuje kuratelę; ustanawia się ją w celu ochrony praw określonych osób;
- c) **małoletni** – osoba, która nie ukończyła 18 lat; wyjątkowo osoba, która zawarła związek małżeński przed ukończeniem osiemnastego roku życia traktowana jest jak osoba pełnoletnia;
- d) **małżeństwo** – trwały (ale nie nierozzerwalny) i legalny związek mężczyzny i kobiety, powsta-

ły z ich woli, jako równoprawnych stron w celu wspólnego pożycia, realizacji dobra małżonków, dobra założonej rodziny i jej celów społecznych;

- e) **nupturienci** – osoby, które mają zamiar zawrzeć razem związek małżeński (przyszli małżonkowie);
- f) **obowiązek alimentacyjny** – obowiązek zapewnienia środków utrzymania (a w przypadku małoletnich również środków wychowania) osobom uprawnionym, najczęściej członkom rodziny, którzy nie są w stanie zaspokoić własnymi siłami swoich usprawiedliwionych potrzeb. Ten obowiązek dostarczenia środków utrzymania dotyczy więc osób, które nie są w stanie utrzymać się same albo znajdują się w niedostatku. Obowiązek ten obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo. Rodzice są obowiązani do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest w stanie samodzielnie się utrzymać;
- g) **opiekun** – osoba sprawująca opiekę; opiekun ustanawiany jest przez sąd opiekuńczy, aby zapewnić pieczę i reprezentację osobie małoletniej, która nie jest pod władzą rodzicielską, a także osobie ubezwłasnowolnionej całkowicie;
- h) **osoby bliskie** – stosunek bliskości będący przede wszystkim stanem faktycznym opartym na stosunkach emocjonalnych, a nie tylko na formalnej więzi; za osoby bliskie uznaje się zawsze krewnych małżonka, dzieci, rodzeństwo, rodziców itd.), a także osoby niespokrewnione, które są związane z daną osobą czuciem lub silną przyjaźnią, np. dziecko obce przyjęte na wychowanie;
- i) **pokrewieństwo** – więź rodzinna osób pochodzących od tego samego przodka (będąca przede wszystkim faktem biologicznym). **Krewnymi w linii prostej** są osoby pochodzące jedna od drugiej, tj. dziadkowie – rodzice – dzieci – wnuki itd. W ramach krewnych w linii prostej wyróżnia się krewnych **wstępnych** (ojciec, dziadek, pradziadek) oraz **zstępnych** (syn, wnuk, prawnuk). **Pokrewieństwo w linii bocznej** to pokrewieństwo, w którym osoby mają wspólnego przodka ale od siebie nie pochodzą. Stopień pokrewieństwa to liczba urodzeń wspólnego przodka. Krewnymi w linii bocznej są, np.: wujek, rodzeństwo, bratanek. Odległość pokrewieństwa liczymy **w stopniach**, które są zależne od ilości urodzeń potomków (w przypadku pokrewieństwa w linii prostej) lub od liczby urodzin dzielącej krewnych względem ich wspólnego przodka (w przypadku pokrewieństwa w linii bocznej). Wskazać warto jeszcze pojęcie **rodzeństwa przyrodniego**, które dotyczy osób pochodzących tylko od jednego wspólnego rodzica (ojca lub matki), natomiast drugi rodzic każdego z nich jest inny. Takie rodzeństwo przyrodnie pojawia się najczęściej w razie ponownego zwarcia małżeństwa przez osobę owdowiałą lub rozwiedzioną, która ma już dziecko z pierwszego małżeństwa. Reasumując, **linia prosta** (wstępn i zstępn) **to**:
 - ojciec/matka jest krewnym wstępnym pierwszego stopnia w linii prostej (konieczne jest jedno urodzenie, aby powstało pokrewieństwo – z ojca/matki musi zrodzić się dziecko);
 - dziadek/babcia jest krewnym wstępnym drugiego stopnia w linii prostej (konieczne są dwa urodzenia, aby powstało pokrewieństwo – z dziadka/babci musi zrodzić się dziecko, a z tego dziecka kolejne dziecko);

- dziecko jest z kolei zstępnym pierwszego stopnia w linii prostej (analogicznie – konieczne jest jedno urodzenie, aby powstało pokrewieństwo);
- wnuczek/wnuczka jest natomiast zstępnym drugiego stopnia w linii prostej (analogicznie – konieczne są dwa urodzenia, aby powstało pokrewieństwo);

z kolei **linia boczna to:**

- brat/siostra jest krewnym drugiego stopnia w linii bocznej (pomiędzy daną osobą a jej bratem/siostrą występują zawsze dwa urodzenia (urodzenie rodzica danej osoby i jej brata/siostry);
- siostrzeniec/siostrzenica/bratanek/bratanica jest krewnym trzeciego stopnia w linii bocznej (pomiędzy daną osobą a jej siostrzeńcem/siostrzenicą/bratankiem/bratanicą występują zawsze trzy urodzenia (urodzenie rodzica danej osoby, jej siostry/brata i jego/jej dziecka);

- j) **powinowactwo** – jest to stosunek będący konsekwencją zawarcia małżeństwa i oznacza więź prawną między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka, podobnie jak pokrewieństwo. Linie i stopnie powinowactwa określa się tak samo, jak linie i stopnie pokrewieństwa; odpowiada ono stopniowi pokrewieństwa małżonka powinowatego:
- teść i teściowa to powinowaci pierwszego stopnia w linii prostej;
 - szwagier i szwagierka to powinowaci drugiego stopnia w linii bocznej; siostrzeniec/siostrzenica/bratanek/bratanica małżonka to powinowaci trzeciego stopnia w linii bocznej.
- k) **przysposobienie (adopcja)** – akt powodujący powstanie między przysposabiającym a przysposobionym takiego stosunku, jak między rodzicami a dzieckiem; o przysposobieniu orzeka sąd opiekuńczy;
- l) **stan cywilny** – potocznie rozumiany jest jako stan pozostawania lub niepozostawiania w związku małżeńskim; w języku prawnym oznacza zespół cech, które określają sytuację osobistą danej osoby (m.in. pozycję tej osoby w rodzinie);
- m) **ubezwłasnowolnienie** – sytuacja, w której nad daną osobą sprawowana jest opieka (najczęściej ze względu na chorobę psychiczną); osoba sprawująca opiekę podejmuje wszystkie decyzje za osobę ubezwłasnowolnioną;
- n) **władza rodzicielska** – obowiązek i prawo rodziców do sprawowania opieki nad dzieckiem. Władza rodzicielska powstaje w momencie urodzenia dziecka i trwa do uzyskania przez nie pełnoletności. Władza rodzicielska może ustać wcześniej w razie: śmierci lub uznania za zmarłego rodzica, utraty pełnej zdolności do czynności prawnych, przysposobienia dziecka, pozbawienia lub zawieszenia władzy rodzicielskiej przez sąd, utraty praw rodzicielskich i opiekuńczych.

II. MAŁŻEŃSTWO

1. Jaka jest definicja małżeństwa i zasady jego funkcjonowania?

Małżeństwo jest trwałym (ale nie nierozzerwalnym) i legalnym związkiem mężczyzny i kobiety, powstałym z ich woli, jako równoprawnych stron w celu wspólnego pożycia, realizacji dobra małżonków, dobra założonej rodziny i jej celów społecznych. Konstytucja RP w artykule 18 stanowi, że „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”. Związek ten polega zarówno na powiązaniu małżonków w sferze ich stosunków osobistych, jak i na poważnym powiązaniu w sferze stosunków majątkowych. Tak zawarty związek małżeński opiera się na następujących zasadach:

- **Równouprawnieniu obydwu małżonków.** Kobieta i mężczyzna mają jednakową możliwość zawarcia małżeństwa i jego rozwiązania oraz mają identyczne prawa i obowiązki małżeńskie.
- Uznaniu, że **małżeństwo jest monogamiczne** i że pozostawanie w jednym związku małżeńskim stanowi przeszkodę do zawarcia drugiego.
- Zawieraniu małżeństwa zgodnie z przepisami prawa obowiązującymi w danym państwie i podlegającymi państwowemu sądownictwu (**zasada świeckości**), ale osoby zainteresowane mogą zawierać małżeństwo przed duchownym właściwym ze względu na wyznawaną religię. W sytuacji gdy małżeństwo zostało jednak zawarte wyłącznie w oparciu o regulacje kościelne, nie wywołuje ono skutków prawnych przewidzianych przepisami prawa cywilnego. Niemniej jednak, w Polsce najbardziej popularną formą zawarcia związku małżeńskiego są związki zgodne z przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zawarte jednocześnie przed duchownym (tzw. małżeństwa konkordatowe), które – po dopełnieniu obowiązków przez duchownego – wywiera skutki przewidziane przepisami prawa polskiego.
- **Zasadzie trwałości małżeństwa**, zgodnie z którą małżeństwo jest związkiem dożywotnim, a jego unieważnienie lub rozwiązanie stanowi ostateczność.

2. Jakie są przesłanki zawarcia małżeństwa w formie świeckiej?

Zawarcie małżeństwa przez **nupturientów**, czyli kobietę i mężczyznę którzy je zawierają, może mieć dwojaki charakter w zależności od decyzji zainteresowanych. Może zostać zawarte **w sposób świecki** (polegający na złożeniu oświadczenia woli przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego) albo **w sposób wyznaniowy** (polegający na tym, że małżonkowie składają oświadczenia przed duchownym, które wywołują jednocześnie skutki określone przez prawo kanoniczne i polskie prawo cywilne).

Do przesłanek zawarcia małżeństwa należy zaliczyć:

- Odmienność płci osób zamierzających zawrzeć związek małżeński.
- Złożenie przez mężczyznę i kobietę zgodnych oświadczeń przed kierownikiem stanu cywilnego, że wstępują w związek małżeński. Wymóg jednoczesnej obecności przy składaniu oświadczeń oznacza, że składane są one sukcesywnie (jedno po drugim), a zatem niedo-

puszczalna jest sytuacja, w której kierownik stanu cywilnego odbiera oświadczenie od jednej strony, a następnie czeka na przybycie drugiej strony.

- Jednocześnie obecność nupturientów w czasie składania oświadczeń (sąd może zezwolić, aby z ważnych powodów oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński zostało złożone przez pełnomocnika, np. ważnym powodem uzasadniającym zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika może być ciężka choroba lub nadzwyczajna sytuacja uniemożliwiająca stawienie się nupturientów w tym samym czasie w jakimkolwiek urzędzie stanu cywilnego lub gdziekolwiek poza tym urzędem).
- Brak przeszkód małżeńskich.

W zawarciu małżeństwa musi uczestniczyć organ państwowy, jakim jest kierownik urzędu stanu cywilnego (w przypadku małżeństwa wyznaniowego duchowny), który odbiera od nupturientów oświadczenia i ogłasza, że małżeństwo zostało zawarte.

3. Jakie są przeszkody małżeńskie?

Z powodu tzw. przeszkód do zawarcia małżeństwa może dojść do jego unieważnienia przez sąd. Przeszkodą jest każda okoliczność, która powoduje, że małżeństwo zostało co prawda zawarte, ale w sposób wadliwy. Oznacza to, że takie małżeństwo jest ważne, ale osoba mająca interes prawny, może wystąpić do sądu o unieważnienie małżeństwa.

Do przeszkód takich zaliczyć należy:

- Brak różnicy płci nupturientów.
- Brak odpowiedniego wieku. Wymagana przez prawo granica wieku do zawarcia małżeństwa wynosi 18 lat. Jednakże kobieta, która ukończyła lat 16, może uzyskać z ważnych powodów zezwolenie sądu opiekuńczego na wstąpienie w związek małżeński przed osiągnięciem osiemnastego roku życia. Zezwolenie takie nie dotyczy mężczyzny. W utrwalonym już orzecznictwie sądowym wśród ważnych powodów uzasadniających udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa wymienia się: urodzenie dziecka ze stosunków osób mających zawrzeć małżeństwo, długotrwałe pożycie między takimi osobami czy też ciążę wynikającą ze stosunków przyszłych małżonków.
- Ubezważnowolnienie całkowite.
- Chorobę psychiczną albo niedorozwój umysłowy. Jeżeli jednak stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie, sąd może jej zezwolić na zawarcie małżeństwa.
- Istniejący związek małżeński (bigamia).
- Pokrewieństwo i powinowactwo w określonej linii. Nie mogą zawrzeć ze sobą małżeństwa krewni w linii prostej, rodzeństwo ani powinowaci w linii prostej. Przykłady powinowactwa w linii prostej: ojczym–pasierbica, macocha–pasierb, teściowa–zięć, teść–synowa. Jednakże z ważnych powodów sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa między powinowatymi.
- Przysposobienie.
- Istniejący węzeł małżeński w razie orzeczenia separacji.
- Wady oświadczenia woli:

- brak świadomości,
- błąd co do tożsamości drugiej osoby,
- bezprawna groźba.

4. Jakie są formy zawarcia małżeństwa?

Aktualnie obowiązujące ustawodawstwo dopuszcza następujące formy zawarcia małżeństwa:

- małżeństwo cywilne zawarte przed kierownikiem stanu cywilnego;
- małżeństwo zawarte przed duchownym według prawa wewnętrznego określonego kościoła ze skutkami cywilnoprawnymi;
- małżeństwo zawarte wyłącznie w formie religijnej;
- małżeństwo cywilne, po zawarciu którego zawarto małżeństwo w formie religijnej.

Do przesłanek o charakterze organizacyjnym należy zaliczyć:

- złożenie przez nupturientów pisemnego oświadczenia, że nie wiedzą oni o okolicznościach wyłączających możliwość zawarcia małżeństwa;
- trzydziestodniowy okres oczekiwania;
- złożenie niezbędnych dokumentów, w szczególności aktu stanu cywilnego i potwierdzenia miejsca zamieszkania każdego z nupturientów;
- obecność dwóch świadków;
- zachowanie uroczystej formy zawarcia małżeństwa;
- złożenie oświadczeń o nazwisku małżonków i ich dzieci oraz złożenie takiego oświadczenia przez nupturientów;
- podpisanie aktu małżeństwa przez małżonków i świadków.

5. W jaki sposób zawierane jest małżeństwo świeckie?

W przypadku formy cywilnej małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego zgodne oświadczenia, że wstępują w związek małżeński. Polscy obywatele mogą także zawrzeć związek małżeński, gdy przebywają poza granicami kraju. W tym wypadku możliwe jest zawarcie małżeństwa przed polskim konsulem lub osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula. Zawarcie związku małżeńskiego związane jest z następującymi krokami:

- Zebranie niezbędnych dokumentów
 Udajemy się do urzędu stanu cywilnego, biorąc dowody osobiste, odpisy skrócone aktu urodzenia, dowody ustania lub unieważnienia poprzedniego małżeństwa albo jego nieistnienia oraz ewentualne zezwolenie sądu na zawarcie małżeństwa. W przypadku gdy jedna ze stron jest cudzoziemcem, musi ona przedstawić dokument stwierdzający zdolność do zawarcia małżeństwa według swojego prawa ojczystego. Warto pamiętać, że w przypadku, gdy otrzymanie stosownego dokumentu napotyka na trudności, kierownik danego urzędu stanu cywilnego może zwolnić nupturienta od obowiązku jego złożenia lub przedstawienia. Wspólnie ustalamy datę ślubu i inne szczegóły dotyczące tego wydarzenia.
- Oświadczenie braku okoliczności wyłączających możliwość zawarcia małżeństwa

Przed kierownikiem danego urzędu stanu cywilnego składamy pisemne zapewnienie, że nie wiemy o żadnych okolicznościach wyłączających zawarcie małżeństwa. W przypadku, gdy kierownik uzyskał informację o istnieniu takich okoliczności, nie przyjmie od nas zapewnienia, a jeżeli ma jakiegokolwiek wątpliwości, jego obowiązkiem jest zwrócić się do sądu o rozstrzygnięcie, czy małżeństwo może zostać zawarte. Po wyjaśnieniu wymienionych okoliczności kierownik objaśnia przepisy dotyczące małżeństwa, nazwisk małżonków i ich dzieci oraz omawia prawa i obowiązki małżonków.

– Ceremonia

Na ceremonii w lokalu urzędu stanu cywilnego (która nie może się odbyć wcześniej niż miesiąc od dnia złożenia pisemnego oświadczenia, że małżonkowie nie wiedzą o żadnych okolicznościach wyłączających zawarcie małżeństwa), kierownik urzędu stanu cywilnego zapytuje mężczyznę i kobietę, czy zamierzają zawrzeć ze sobą małżeństwo, a gdy oboje odpowiedzą na to pytanie twierdząco, wzywa ich do złożenia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz oświadczeń w sprawie nazwisk małżonków i ich dzieci. Każda z osób zawierających małżeństwo składa oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński, powtarzając za kierownikiem urzędu stanu cywilnego treść oświadczenia lub odczytując je głośno: „Świadomy(a) praw i obowiązków wynikających z założenia rodziny, uroczyście oświadczam, że wstępuję w związek małżeński z (*tutaj pada imię Panny Młodej lub Pana Młodego*) i przyrzekam, że uczynię wszystko aby nasze małżeństwo, było zgodne, szczęśliwe i trwałe”. Słowa przysięgi składają kolejno – najpierw Pan Młody, następnie Panna Młoda. Osoba, która nie może mówić, składa oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński, podpisując akt małżeństwa. Po złożeniu oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński przez obie strony kierownik urzędu stanu cywilnego ogłasza, że wskutek zgodnych oświadczeń obu stron małżeństwo zostało zawarte. Jeśli chcemy, żeby ceremonia odbyła się poza lokalem urzędu stanu cywilnego, musimy wystąpić do kierownika z wnioskiem o pozwolenie. Wniosek nie musi mieć żadnej konkretnej formy. Obywatele polscy przebywający za granicą mogą także zawrzeć małżeństwo przed konsulem lub osobą wyznaczoną do pełnienia funkcji konsula.

– Akt małżeństwa

Niezwłocznie po zawarciu małżeństwa kierownik danego urzędu stanu cywilnego sporządza akt małżeństwa, który następnie wręcza małżonkom.

Uwaga

W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu jednej ze stron, oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński mogą być złożone niezwłocznie przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego bez złożenia lub przedstawienia dokumentów niezbędnych do zawarcia małżeństwa. Jednakże i w tym wypadku strony są obowiązane złożyć zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa.

6. W jaki sposób zawierane jest małżeństwo wyznaniowe?

W przypadku formy wyznaniowej małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta, zawiera-

jący związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu danego kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego, oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego.

Ten sposób zawarcia małżeństwa został wprowadzony do polskiego porządku prawnego wskutek ratyfikacji Konkordatu Stolicy Apostolskiej i Rzeczypospolitej Polskiej. Artykuł 10 tego Konkordatu stanowi, że małżeństwo kanoniczne, przy spełnieniu dodatkowych przesłanek, wywiera takie same skutki jak małżeństwo zawarte zgodnie z polskim prawem.

7. W jaki sposób można zawrzeć małżeństwo przed konsulem (za granicą)

Mężczyzna i kobieta będący obywatelami polskimi i przebywający za granicą, mogą zawrzeć ze sobą małżeństwo przed polskim konsulem lub osobą wyznaczoną do sprawowania funkcji konsula. Zaświadczenie o zdolności prawnej obywatela polskiego do zawarcia małżeństwa za granicą wydaje sam konsul, także wtedy, gdy osoba zainteresowana nie miała w kraju miejsca zamieszkania albo wyjechała z kraju przed ukończeniem 16. roku życia i stale przebywa za granicą.

Konsul sporządza protokół stwierdzający złożenie przez przyszłych małżonków oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński. Protokół podpisany przez małżonków, świadków i konsula stanowi podstawę sporządzenia aktu małżeństwa w polskich księgach stanu cywilnego. Protokół wraz z zapewnieniem osób wstępujących w związek małżeński, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie przez nie małżeństwa, oraz z oświadczeniem o nazwisku (nazwiskach), które będą nosić po jego zawarciu, a także o nazwisku dzieci zrodzonych z tego małżeństwa – konsul przesyła niezwłocznie do właściwego urzędu stanu cywilnego.

W przypadku, gdy obywatele polscy zawierający małżeństwo za granicą w zagranicznym urzędzie stanu cywilnego nie złożą stosownych oświadczeń o nazwisku (nazwiskach), które będą nosić po jego zawarciu, oraz o nazwisku dzieci zrodzonych z tego małżeństwa, mogą złożyć takie oświadczenie w ciągu sześciu miesięcy od dnia zawarcia małżeństwa. Oświadczenie składa się wraz z wnioskiem o wpisanie aktu małżeństwa do polskich ksiąg stanu cywilnego. Oświadczenia te można złożyć również przed konsulem. W takim wypadku konsul sporządza protokół przyjęcia oświadczenia, który wraz z wnioskiem o wpisanie aktu małżeństwa do polskich ksiąg stanu cywilnego przesyła niezwłocznie do urzędu stanu cywilnego właściwego dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy.

III. PRAWA I OBOWIĄZKI MAŁŻONKÓW

1. Czy małżeństwo tworzy jakieś prawa i obowiązki?

W wyniku zawartego związku małżeńskiego między małżonkami powstaje szereg praw i obowiązków w sferze niemajątkowej i majątkowej. Są one rezultatem podjętej decyzji o zawarciu małżeństwa i mają na celu wspólne dążenie stron do podejmowania jak najlepszych działań dla całej rodziny.

2. Jakie są prawa i obowiązki małżonków mające charakter niemajątkowy?

W zakresie sfery niemajątkowej jest to:

- obowiązek wspólnego pożycia – na obowiązek ten składają się trzy rodzaje więzi: wspólnota duchowa (oznacza wewnętrzną więź psychiczną między małżonkami i pełną wzajemną lojalność), wspólnota fizyczna (nakłada na małżonków obowiązek fizycznego współżycia, z tym że konkretne okoliczności mogą uzasadnić niewykonywanie tego obowiązku), wspólnota gospodarcza (polega na prowadzeniu wspólnego gospodarstwa domowego, chyba że małżonkowie z konieczności pozostają w rozłączeniu);
- obowiązek wzajemnej pomocy i współdziałania – obejmuje świadczenie codziennych usług, jak i pomoc wyjątkową, np. w wypadku ciężkiej choroby oraz czynności, które są potrzebne dla prawidłowego funkcjonowania rodziny, w tym także dla właściwego wychowania dzieci;
- obowiązek wierności – o jego naruszeniu można mówić nie tylko wtedy, gdy ma miejsce nawiązanie pożycia fizycznego z inną osobą, ale także wówczas, gdy małżonek przestaje być lojalny względem współmałżonka, choć nie można mu jeszcze zarzucić zdrady w wyżej wskazanym sensie (przykładowo: wyprowadza się od swego małżonka i zamieszkuje u innej osoby).

Bezpośrednio po zawarciu małżeństwa (w przypadku małżeństwa świeckiego) albo przed sporządzeniem przez kierownika urzędu stanu cywilnego zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających możliwość zawarcia małżeństwa małżonkowie mają prawo zadecydować o tym, czy będą nosić wspólne nazwisko oraz o tym, jakie nazwisko będą nosić ich wspólne dzieci. Jeśli małżonkowie nie złożą takiego oświadczenia, zachowują swoje dotychczasowe nazwiska.

3. Jakie są prawa i obowiązki małżonków mające charakter majątkowy?

Podstawowym obowiązkiem majątkowym małżonków jest ich wspólny obowiązek przyczyniania się do utrzymania rodziny, tak by miała ona zapewniony godny byt i życie w należnym dostatku. Małżonkowie powinni wywiązywać się z tego obowiązku w takim stopniu, w jakim pozwalają im na to ich możliwości zarobkowe. Zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać także, w całości lub w części, na osobistych staraniach o wychowanie dzieci i na pracy we wspólnym gospodarstwie

domowym. W sytuacji, gdy któryś z małżonków tego nie robi, drugi małżonek może wystąpić do sądu z pozwem o zasądzenie odpowiedniej kwoty na utrzymanie rodziny. Sąd może nakazać, ażeby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające temu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka. Nakaz ten zachowuje moc mimo ustania po jego wydaniu wspólnego pożycia małżonków. Sąd może jednak – na wniosek małżonków – nakaz ten zmienić albo uchylić.

W przypadku przemijającej przeszkody, która dotyczy jednego z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu, drugi małżonek może za niego działać w sprawach zwykłego zarządu, w szczególności może bez pełnomocnictwa pobierać przypadające należności, chyba że sprzeciwia się temu małżonek, którego przeszkoda dotyczy. Względem osób trzecich sprzeciw jest skuteczny, jeżeli był im wiadomy.

Oboje małżonkowie są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny. Z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z małżonków postanowić, że za powyższe zobowiązania odpowiedzialny jest tylko ten małżonek, który je zaciągnął. Postanowienie to może być uchylone w razie zmiany okoliczności. Względem osób trzecich wyłączenie odpowiedzialności jest skuteczne, jeżeli było im wiadome.

IV. MAŁŻEŃSKIE USTROJE MAJĄTKOWE

1. Czym jest małżeński ustrój majątkowy?

Małżeńskim ustrojem majątkowym nazywamy pewien system stosunków prawnych istniejących między małżonkami, który określa, jak wyglądają wzajemne relacje majątkowe między nimi oraz innymi osobami. W zakresie sfery majątkowej między małżonkami powstaje:

- a) Ustrój wspólności ustawowej, która powstaje z mocy prawa z chwilą zawarcia małżeństwa i istnieje przez cały czas trwania małżeństwa w razie braku odmiennej małżeńskiej umowy.
- b) Ustrój umownej wspólności majątkowej, na mocy której małżonkowie mogą:
 - rozszerzyć wspólność ustawową;
 - ograniczyć tę wspólność;
 - wyłączyć wspólność, czyli ustanowić ustrój rozdzielności majątkowej.
- c) Ustrój rozdzielności majątkowej, który powstaje w razie:
 - umownego wyłączenia wspólności, czyli podpisania intercyzy wprowadzającej rozdzielność majątkową;
 - zniesienia wspólności ustawowej lub umownej przez sąd;
 - ubezwłasnowolnienia jednego z małżonków;
 - ogłoszenia upadłości jednego z małżonków;
 - na wniosek wierzyciela jednego z małżonków;
 - w razie orzeczenia separacji małżonków.

2. Kiedy powstaje ustrój wspólności ustawowej?

Ustrój wspólności ustawowej powstaje automatycznie w momencie zawarcia związku małżeńskiego bez potrzeby dokonywania jakichkolwiek innych czynności. Jest to ustrój typowy dla większości polskich małżeństw, który chyba najbardziej odpowiada potrzebom rodziny i najlepiej realizuje jej interes. Najbardziej skutecznie chroni małżonka słabego ekonomicznie (finansowo), który po ślubie ma prawo do znacznej części majątku uzyskiwanego przez współmałżonka.

Wspólność taka jednak nie powstanie, jeśli małżonkowie przed ślubem podpisali intercyzę (zwaną umową majątkową) oraz w przypadku, gdy jeden z małżonków był ubezwłasnowolniony lub ogłosił upadłość swojej firmy.

W systemie wspólności ustawowej możemy wyróżnić dwa rodzaje majątków:

- a) **Majątek wspólny małżonków**, który obejmuje wszystkie przedmioty majątkowe (rzeczy i prawa) nabyte przez małżonków razem lub tylko przez jednego z małżonków w czasie trwania małżeństwa.
- b) **Majątek osobisty każdego z małżonków**, do którego zalicza się przedmioty nienależące do majątku wspólnego (obejmuje on głównie przedmioty, które małżonkowie nabyli przed

zawarciem związku małżeńskiego).

Jeżeli małżonkowie nie podejmą żadnych decyzji dotyczących ustroju majątkowego, to ich sytuacja majątkowa będzie wyglądać tak, jak przedstawia to rysunek:

W systemie ustawowej wspólności majątkowej istnieją zazwyczaj trzy majątki: majątek wspólny, osobisty męża oraz osobisty żony. Z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje między małżonkami wspólność obejmująca ich dorobek, natomiast pozostałe przedmioty majątkowe, które nie wejdą w skład takiego majątku wspólnego, będą stanowić majątki osobiste małżonków.

3. Co składa się na majątek wspólny w małżeństwie?

Własność wspólną stanowią przedmioty, których małżonkowie dorobili się razem w trakcie trwania małżeństwa (w okresie istnienia wspólności ustawowej) przez oboje małżonków lub przez jednego z nich.

Do dorobku wspólnego małżonków należy zaliczyć:

- a) pobrane wynagrodzenie za pracę i dochody z innej działalności zarobkowej każdego z małżonków;
- b) dochody z majątku wspólnego jak również z majątku osobistego każdego z małżonków;
- c) środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków;
- d) kwoty składek zewidencjonowanych na subkoncie, o którym mowa w art. 40 a ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (DzU z 2009 r. nr 205, poz. 1585, z późn. zm.).

W czasie trwania wspólności ustawowej żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego. Nie może również rozporządzać ani zobowiązywać się do rozporządzania udziałem, który w razie ustania wspólności przypadnie mu w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku.

Oboje małżonkowie są obowiązani współdziałać w zarządzie majątkiem wspólnym, w szczególności udzielać sobie informacji o stanie majątku wspólnego, o wykonywaniu zarządu majątkiem wspólnym i o zobowiązaniach obciążających majątek wspólny. Małżonek może sprzeciwić się czynności zarządu majątkiem wspólnym zamierzonej przez drugiego małżonka, z wyjątkiem czynności w bieżących sprawach życia codziennego lub zmierzającej do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanej w ramach działalności zarobkowej. Sprzeciw taki jest skuteczny wobec osoby trzeciej, jeżeli mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej.

Obowiązujące przepisy wskazują, kiedy potrzebna jest zgoda drugiego małżonka do dokonania konkretnych czynności, tj.:

- a) czynności prawnej prowadzącej do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia nieruchomości lub użytkowania wieczystego, jak również prowadzącej do oddania nieruchomości do używania lub pobierania z niej pożytków;
- b) czynności prawnej prowadzącej do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal;
- c) czynności prawnej prowadzącej do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia i wydzierżawie-

nia gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa;

- d) darowizny z majątku wspólnego z wyjątkiem drobnych darowizn zwyczajowo przyjętych.

Ważność umowy, która została zawarta przez jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego, zależy od potwierdzenia umowy przez drugiego małżonka. Jednostronna czynność prawna dokonana bez wymaganej zgody drugiego małżonka jest nieważna. Jeżeli jeden z małżonków odmawia zgody wymaganej do dokonania czynności albo jeżeli porozumienie z nim napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, drugi małżonek może zwrócić się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności. Sąd udziela zezwolenia, jeżeli dokonania czynności wymaga dobro rodziny. Zgoda powinna mieć taką formę, jak forma czynności, którą chcemy dokonać. Przykładowo, jeśli chcemy sprzedać nieruchomość (do czego potrzebna jest forma aktu notarialnego), uznaje się, że zgoda małżonka powinna także zostać wyrażona w formie aktu notarialnego. Natomiast odmowa może zostać wyrażona w jakiegokolwiek formie, pod warunkiem, że jest dostatecznie zrozumiała.

4. Co wchodzi w majątek osobisty w małżeństwie?

Do przedmiotów wchodzących w skład majątku osobistego zaliczamy:

- a) przedmioty majątkowe nabyte przez małżonków przed powstaniem wspólności ustawowej;
- b) przedmioty majątkowe nabyte w drodze dziedziczenia, zapisu lub darowizny, chyba że spadkodawca lub darczyńca inaczej postanowił (a zatem wyraźnie przesądził, że dany przedmiot wejdzie do wspólnego dorobku małżonków);
- c) prawa majątkowe wynikające ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom;
- d) przedmioty majątkowe służące wyłącznie do zaspokajania osobistych potrzeb jednego z małżonków;
- e) prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie;
- f) przedmioty uzyskane z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia albo z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; nie dotyczy to jednak renty należnej poszkodowanemu małżonkowi z powodu całkowitej lub częściowej utraty zdolności do pracy zarobkowej albo z powodu zwiększenia się jego potrzeb lub zmniejszenia widoków powodzenia na przyszłość;
- g) wierzytelności z tytułu wynagrodzenia za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej jednego z małżonków;
- h) przedmioty majątkowe uzyskane z tytułu nagrody za osobiste osiągnięcia jednego z małżonków;
- i) prawa autorskie i prawa pokrewne, prawa własności przemysłowej oraz inne prawa twórcy;
- j) przedmioty majątkowe nabyte w zamian za składniki majątku osobistego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

UWAGA:

Przedmioty zwykłego urządzenia domowego służące do użytku obojga małżonków są objęte wspólnością ustawową także w wypadku, gdy zostały nabyte przez dziedziczenie, zapis lub darowiznę, chyba że spadkodawca lub darczyńca inaczej postanowił.

5. Czym jest umowny ustrój majątkowy?

Umowny ustrój majątkowy opiera się na prawnej możliwości kształtowania przez małżonków swych stosunków majątkowych. W tym zakresie małżonkowie mogą zawrzeć ze sobą umowę (powszechnie znaną jako **intercyza**), w której uregulują swoje stosunki majątkowe w sposób odmienny od małżeńskiej wspólności ustawowej. Umowa taka jest szczególnie przydatna, jeśli przed ślubem jeden z małżonków zgromadził znaczny majątek lub małżonkowie prowadzą działalność zawodową na własny rachunek.

Aby zawrzeć intercyzę, należy wybrać się do notariusza, ponieważ prawo wymaga, by intercyzę zawrzeć w **formie aktu notarialnego**. Umowę można zawrzeć przed ślubem i zacznie ona wówczas obowiązywać w dniu ślubu, lub po ślubie, co powoduje, że zmieni wówczas dotychczas istniejący między małżonkami ustrój wspólności ustawowej na ustrój wybrany przez małżonków. Intercyza nie wiąże małżonków „do grobowej deski”. W każdej chwili może ona być zmieniona i rozwiązana. W tym ostatnim przypadku małżonków połączy wspólność ustawowa.

Z chwilą podpisania intercyzy małżonkowie nie będą gromadzić majątku wspólnego tylko osobisty. Współwłaścicielami jakiejś rzeczy, nieruchomości, np. samochodu czy działki, staną się tylko wtedy, gdy kupią ją razem lub otrzymają w darowiźnie.

Korzyści i wady rozdzielności majątkowej

Korzyści:

- samodzielnie i w sposób nieograniczony każdy z małżonków może zarządzać własnym majątkiem
- nie odpowiada się za długi współmałżonka
- w przypadku rozwodu, podział majątku będzie łatwiejszy i szybszy

Wady:

- nie można rozliczać się wspólnie z urzędem skarbowym
- podpisana za późno intercyza nie chroni przed odpowiedzialnością za długi współmałżonka
- gdy małżonkowie udadzą się po kredyt, bank będzie oceniał zdolność majątkową małżonków oddzielnie, a więc mniej korzystnie

6. Jakie są rodzaje małżeńskich umów majątkowych?

Po zawarciu związku małżeńskiego małżonkowie mają kilka możliwości, by ułożyć swoje stosunki majątkowe. Małżonkowie mogą więc:

- a) rozszerzyć;
- b) ograniczyć;
- c) znieść wspólność ustawową;
- d) ustanowić rozdzielnosc majątkową z wyrównaniem dorobków.

Małżonkowie mogą powoływać się względem osób trzecich na rozszerzenie, ograniczenie lub wyłączenie wspólności tylko wtedy, gdy zawarcie przez nich umowy majątkowej oraz jej rodzaj były tym osobom rzeczywiście wiadome.

W przypadku zawarcia umowy małżeńskiej powstaje więc:

- a) wspólność majątkowa rozszerzona**, która polega na tym, że małżonkowie na podstawie umowy mogą włączyć do majątku wspólnego także przedmioty należące do ich majątków osobistych (np. mogą włączyć do majątku wspólnego przedmioty nabyte przed zawarciem małżeństwa). Są jednak pewne przedmioty, na które zgodnie z przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nigdy nie można rozszerzyć wspólności majątkowej. Należą do nich:
- przedmioty majątkowe, które przypadną małżonkowi z tytułu dziedziczenia, zapisu lub darowizny;
 - prawa majątkowe, które wynikają ze wspólności łącznej podlegające odrębnym przepisom;
 - prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie, np. spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu;
 - wierzytelności z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia, o ile nie wchodzi one do wspólności ustawowej, jak również wierzytelności z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę;
 - niewymagalne jeszcze wierzytelności o wynagrodzenie za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej każdego z małżonków.

Umowa o rozszerzeniu wspólności majątkowej może wywoływać skutki prawne na przyszłość (wtedy do majątku wspólnego wchodzi tylko przedmioty nabyte po zawarciu umowy) oraz wstecz (do majątku wspólnego wchodzi także przedmioty nabyte wcześniej, które do tychczas należały do majątku osobistego; małżonkowie mogą też określić w umowie, że do majątku wspólnego wejdą tylko niektóre z przedmiotów nabytych przed powstaniem wspólności).

- b) wspólność majątkowa ograniczona** polegająca na tym, że małżonkowie w drodze umowy wyłączają pewne przedmioty ze wspólności. Takie wyłączenie może odnosić się do przedmiotów już wspólnych, ale też takich, które w przyszłości miałyby się stać wspólne. Nie można ograniczyć wspólności majątkowej w ten sposób, że nie zostanie żaden przedmiot wspólny – zawsze musi pozostać choćby jedna wspólna rzecz.
- c) rozdzielność majątkowa** – polegająca na tym, że nie istnieje majątek wspólny małżonków, lecz tylko ich majątki osobiste. Umowa o rozdzielności majątkowej może zostać zawarta przed wstąpieniem w związek małżeński (wtedy po ślubie majątek wspólny w ogóle nie powstaje) lub po ślubie (majątek wspólny, który małżonkowie mieli dotychczas, ulega podziałowi, a poszczególne przedmioty wchodzi do majątków osobistych małżonków. Wszystkie przedmioty nabyte przez małżonków po zawarciu umowy rozdzielności majątkowej wchodzi do ich majątków osobistych).
- d) rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków**, tzn. że w czasie obowiązywania umowy małżonkowie mają tylko majątek osobisty, a po rozwiązaniu tej umowy lub po rozwodzie pojawia się obowiązek wyrównania ich dorobków.

Dorobek oznacza różnicę między tym, co wnieśliśmy do małżeństwa, a tym, czego dorobiliśmy się w czasie jego trwania. W tym zakresie rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków to propozycja dla małżeństw, w których jedna ze stron uzyskuje znacznie większe

dochody od drugiej.

Dorobkiem każdego z małżonków jest wzrost wartości jego majątku osobistego po zawarciu umowy rozdzielności majątkowej. Nie dolicza się do niego przedmiotów nabytych przez dziedziczenie, zapis lub darowiznę, praw niezbywalnych, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie, przedmioty uzyskane z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia albo z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, wierzytelności z tytułu wynagrodzenia za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej jednego z małżonków, praw autorskich i praw pokrewnych, praw własności przemysłowej i innych praw twórcy. Do dorobku w zamian doliczamy jednak:

- darowizny dokonane przez jednego z małżonków (z wyjątkiem darowizn zwyczajowo przyjętych i darowizn dokonanych na rzecz swoich zstępnych – dzieci, wnuków, prawnuków);
- usługi świadczone osobiście przez jednego z małżonków na rzecz majątku drugiego małżonka;
- nakłady i wydatki na majątek jednego małżonka z majątku drugiego małżonka.

Z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać zmniejszenia obowiązku wyrównania dorobków. Dotyczy to przykładowo alkoholizmu czy narkomanii jednego z małżonków, znęcania się nad rodziną, trwonienia majątku. Jeżeli małżonkowie nie mogą dojść do porozumienia, co do sposobu lub wysokości wyrównania, mogą się zwrócić do sądu z wnioskiem o rozstrzygnięcie sporu.

7. Na czym polega przymusowy ustrój majątkowy?

Przymusowy ustrój majątkowy powstaje przez ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd, ubezwłasnowolnienie lub ogłoszenie upadłości jednego z małżonków oraz orzeczenie separacji. Przymusowość polega na tym, że z chwilą wystąpienia określonego zdarzenia ustaje dotychczasowy ustrój, którym jest wspólność majątkowa (ustawowa lub umowna) lub rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków, i powstaje rozdzielność majątkowa. Dotychczasowy ustrój umowny staje się ustrojem przymusowym. Ustrój ten ustaje, jeśli ubezwłasnowolnienie zostanie uchylone, postępowanie upadłościowe zostanie umorzone lub ukończone albo jeśli separacja zostanie zniesiona.

Przymusowy ustrój majątkowy występuje w odmianach:

- **ustroju przymusowego z mocy prawa** – jeśli jeden z małżonków zostanie ubezwłasnowolniony, ogłosi upadłość lub między małżonkami zostanie ogłoszona separacja. Dopóki trwa przyczyna powstania przymusowego ustroju majątkowego, dopóty małżonkowie nie mogą w drodze umowy go zmienić.
- **ustroju przymusowego na podstawie orzeczenia sądu ustanawiającego między małżonkami ustrój rozdzielności majątkowej**. Roszczenie o ustanowienie rozdzielności majątkowej można zgłosić do sądu tylko z ważnych powodów.

Uprawnionymi do zgłoszenia roszczenia o ustanowienie rozdzielności majątkowej są: małżonek i wierzyciel małżonka. W przypadku, gdy któryś z małżonków nie chce zawrzeć umowy o usta-

nowienie rozdzielnosci majątkowej, drugi z małżonków może wystąpić do sądu o ustanowienie tej rozdzielnosci w drodze wyroku sądowego. Ustanowienia rozdzielnosci majątkowej przez sąd może żądać każdy z małżonków, jeśli uzna, że ma ważne powody. Tym ważnym powodem może być: faktyczna separacja małżonków, trwonienie przez jednego z małżonków majątku wspólnego, nieuzgadnianie przez jednego z małżonków z drugim zobowiązań dotyczących majątku wspólnego, zaciąganie kredytów, pożyczek czy wreszcie nadużywanie alkoholu i narkotyków.

Z pozwem o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej może również wystąpić wierzyciel jednego z małżonków, który może żądać ustanowienia rozdzielnosci majątkowej, jeśli uprawdopodobni, że aby mógł wyegzekwować swoją należność stwierdzoną odpowiednim dokumentem, musi zostać dokonany podział majątku wspólnego małżonków. Zobowiązany jest jednak wykazać w sądzie, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga podziału majątku wspólnego.

UWAGA:

Rozdzielność majątkowa powstaje z dniem oznaczonym w wyroku sądu. W wyjątkowych sytuacjach sąd może ustanowić rozdzielność majątkową z datą wcześniejszą niż dzień wytoczenia pozwu, w szczególności, jeżeli małżonkowie żyli w rozłączeniu.

8. Jakie są przyczyny ustania ustroju wspólności i podział majątku wspólnego?

Istniejąca z mocy prawa wspólność majątkowa nie musi trwać przez cały okres małżeństwa. Może zakończyć swój byt na skutek zawarcia umowy ustanawiającej rozdzielność majątkową. Umowa musi być zawarta w formie aktu notarialnego. Przedmioty majątkowe nabyte od daty zawarcia tejże umowy będą stanowić składniki majątków osobistych każdego z małżonków.

Ustanie małżeństwa jest konsekwencją takich zdarzeń, jak: śmierć jednego z małżonków, orzeczenie sądu rozwiązujące albo unieważniające małżeństwo. Wspólność majątkowa między małżonkami może ustać także w czasie trwania małżeństwa. Skutek ten następuje w przypadku:

- gdy małżonkowie zawrą umowę znoszącą wspólność i wprowadzą rozdzielność majątkową;
- gdy sąd ustanowi na żądanie jednego z małżonków lub wierzyciela w miejsce wspólności majątkowej pełną rozdzielność;
- orzeczenia przez sąd o separacji małżonków;
- gdy jeden z małżonków zostanie ubezwłasnowolniony;
- gdy ogłoszono upadłość jednego z małżonków.

Skutki ustania wspólności ustawowej:

- każdy z małżonków od chwili ustania wspólności może żądać podziału majątku wspólnego;
- od chwili ustania wspólności oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku, który był nią objęty;
- od momentu ustania wspólności ustawowej każdy z małżonków może rozporządzać swoim udziałem bez zgody drugiego małżonka.

9. W jaki sposób można dokonać podziału majątku wspólnego?

W wyniku ustania wspólności majątkowej między małżonkami dotychczasowy majątek wspólny istnieje nadal. Przekształca się on jednak ze wspólności łącznej (bezudziałowej) we wspólność w częściach ułamkowych.

W trakcie wspólności ustawowej żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego. Nie może również rozporządzać ani zobowiązywać się do rozporządzania udziałem, który w razie ustania wspólności przypadnie mu w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku.

Majątek wspólny może zostać podzielony, a podziału tego można dokonać:

- a) na podstawie umowy małżonków lub ich następców prawnych; może objąć cały majątek lub być ograniczony do jego części; forma umownego podziału majątku może być dowolna;
- b) z mocy orzeczenia sądu, przed sądem polubownym, sądem powszechnym, w procesie o rozwód, w postępowaniu nieprocesowym.

W razie zgodnego, umownego podziału majątku, kwestie jego dokonania nie budzą wątpliwości, wyznaczają go złożone wzajemnie zgodne oświadczenia woli.

Podział sądowy majątku małżeńskiego jest jednym z rodzajów postępowania cywilnego. Jest to postępowanie wszczynane na wniosek. Sprawy o podział majątku wspólnego należą do kompetencji wydziałów cywilnych sądów rejonowych. W sprawach o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej sądem właściwym jest sąd rejonowy miejsca położenia rzeczy, a jeśli wspólność ustała wskutek śmierci jednego z małżonków – właściwym jest sąd rejonowy miejsca zamieszkania zmarłego. Sprawy o podział majątku wspólnego mogą być także poddane pod rozstrzygnięcie sądu polubownego.

UWAGA:

Możliwość wystąpienia z wnioskiem o dokonanie podziału majątku jest prawem, z którego można skorzystać w dowolnym czasie po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej. Oznacza to, że prawo do złożenia wniosku o podział majątku nie podlega przedawnieniu.

Wniosek o podział majątku winien spełniać określone wymogi formalne, m.in. zawierać oznaczenie stron, wartość majątku podlegającemu podziałowi, zgłoszone żądanie, uzasadnienie żądania oraz powołanie dowodów w sprawie. Wnioskodawca winien szczegółowo wymienić majątek będący przedmiotem postępowania. Wniosek o podział majątku podlega opłacie sądowej stałej w kwocie 1000 złotych. Jeżeli wniosek zawiera zgodny projekt podziału majątku, pobiera się opłatę stałą w wysokości 300 zł.

W przypadku podziału majątku powstaje kwestia określenia wysokości udziałów każdego z małżonków w tym majątku. Zgodnie z przepisami oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku w wspólnym, chyba że w umowie majątkowej rozszerzającej wspólność majątkową małżonkowie ustalili nierówność udziałów.

Jednakże z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać, żeby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do

powstania tego majątku. Spadkobiercy małżonka mogą wystąpić z takim żądaniem tylko wówczas, gdy spadkodawca wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa albo o rozwód lub wystąpił o orzeczenie separacji. Przy ocenie, w jakim stopniu każdy z małżonków przyczynił się do powstania majątku wspólnego, uwzględnia się również nakład osobistej pracy przy wychowaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym.

Skład oraz wartość majątku wspólnego podlegają ustaleniu przez sąd według stanu na dzień ustania wspólności majątkowej. Wartość ustala się z kolei według cen rynkowych z daty podziału. W sprawach o podział majątku często pojawia się konieczność skorzystania z pomocy biegłego, który wyceni wartość majątku.

Sposób podziału majątku małżeńskiego ustalany jest przede wszystkim z uwzględnieniem zgodnej propozycji przedstawionej przez strony postępowania. W przypadku jej braku to sąd rozstrzyga w tym zakresie w orzeczeniu końcowym, decydując szczegółowo o dziale majątku. Majątek może zostać podzielony na trzy sposoby. Jednym z nich jest podział w naturze. Obejmuje on głównie nieruchomości (z racji charakteru tego elementu majątku wspólnego). Sąd przyznaje uczestnikom części odpowiadające wartości ich udziałów, uwzględnia przy tym stan faktyczny adekwatny dla konkretnej sprawy. Jeśli w wyniku podziału fizycznego powstaną różnice, można przyznać stosowne dopłaty pieniężne.

Kolejnym sposobem jest przyznanie danego składnika majątku jednemu z uczestników postępowania, przy jednoczesnym zobowiązaniu do spłaty drugiego małżonka. Ten sposób podziału pojawia się w przypadku, kiedy dany składnik nie da się podzielić fizycznie, a jego wartość jest na tyle znaczna, że zasady współżycia społecznego nakazują spłacić stronę pozbawioną tej części majątku. Sposób spłaty sąd reguluje z uwzględnieniem stanowiska uczestników zgodnie z przepisami prawa oraz z zasadami współżycia społecznego. W sytuacji braku możliwości podziału majątku dorobkowego z uwzględnieniem dwóch ww. sposobów, sąd zdecyduje o sprzedaży rzeczy i podziale sumy uzyskanej ze sprzedaży.

V. USTANIE MAŁŻEŃSTWA

1. Czy śmierć małżonka powoduje ustanie małżeństwa?

Małżeństwo jest trwałym i dożywotnim związkiem dwojga osób. W związku z tym śmierć jednej z nich jest naturalną przyczyną ustania małżeństwa, z chwilą której wygasają wszystkie prawa i obowiązki małżonków. Dowodem ustania małżeństwa wskutek śmierci jest m.in. odpis aktu zgonu oraz postanowienie o stwierdzeniu zgonu małżonka.

2. Czym jest uznanie małżonka za zmarłego?

Jak wynika z przepisów kodeksu cywilnego uznaje się za zaginioną osobę zmarłą w chwili, która została oznaczona w orzeczeniu sądu o uznaniu za zmarłego. Konsekwencją wydania takiego orzeczenia jest także ustanie małżeństwa. Takie orzeczenie jest jednak oparte na domniemaniu, że ktoś nie żyje i osoba zainteresowana może żądać uchylecia orzeczenia o uznaniu za zmarłego dowodząc, że osoba ta żyje albo że zmarła w innej chwili niż ta, która została skazana w orzeczeniu. Skutkiem uchylecia domniemania jest także uchylenie domniemania ustania małżeństwa.

W przypadku, gdy po uznaniu jednego małżonka za zmarłego, drugi małżonek zawrze nowy związek małżeński, związek ten nie może być unieważniony z tego powodu, że małżonek uznany za zmarłego żyje albo że jego śmierć nastąpiła w innej chwili aniżeli chwila oznaczona w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego. Tej zasady nie stosuje się wówczas, gdy w chwili zawarcia nowego związku małżeńskiego strony wiedziały, że małżonek uznany za zmarłego pozostaje przy życiu.

3. Na czym polega unieważnienie małżeństwa?

Przypadki, w których unieważnienie małżeństwa jest dopuszczalne, wskazane są w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Zgodnie z polskim prawem małżeństwo zawarte mimo przeszkód wskazanych w przepisach jest ważne, dopóki sąd nie wyda orzeczenia o jego unieważnieniu. Przepisy też formułują także zasadę, że nie można unieważnić małżeństwa po jego ustaniu. Jest to rozwiązanie wypływające logicznie z faktu, że proces o unieważnienie małżeństwa, które już przestało istnieć, byłby po prostu bezprzedmiotowy. Są jednak od tej zasady dwa wyjątki. Po pierwsze – można unieważnić małżeństwo, które zostało zawarte z bigamistą (nie można jednak unieważnić małżeństwa bigamicznego, jeżeli poprzednie małżeństwo ustało z inne przyczyny niż śmierć bigamisty). Po drugie – można żądać unieważnienia małżeństwa, które zostało zawarte przez osoby ze sobą spokrewnione.

Aby unieważnić małżeństwo, należy wystąpić do sądu z pozwem o jego unieważnienie. Kiedy sąd wyda wyrok unieważniający, małżeństwo traktuje się tak, jakby nigdy nie było zawarte. Małżonkom przywraca się ich poprzedni stan cywilny, nazwiska i ustaje powinowactwo. Jeżeli żadna z uprawnionych osób nie wystąpi z pozwem o unieważnienie małżeństwa, to małżeństwo trwa nadal i wywołuje skutki, jakie przewidują przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

4. Jakie są przyczyny unieważnienia małżeństwa?

A. Brak wymaganego wieku małżonków, tzn. małżonkowie lub jeden z małżonków nie miał wymaganych 18 lat (należy pamiętać, że wyjątkowo sąd może zezwolić kobiecie na zawarcie małżeństwa w wieku 16 lat). Unieważnienie małżeństwa z tego powodu nie jest jednak dopuszczalne, jeżeli przed złożeniem pozwu małżonkowie osiągnęli pełnoletniość. Osobami uprawnionymi do złożenia pozwu są w tym przypadku małżonkowie (jeżeli jednak kobieta zaszła w ciążę – tylko ona i prokurator mogą żądać unieważnienia małżeństwa z powodu przeszkody wieku).

B. Ubezważnowolnienie jednego z małżonków. Unieważnienia małżeństwa z tego powodu może żądać każdy z małżonków. Nie można unieważnić małżeństwa, jeżeli ubezważnowolnienie zostało uchylone.

C. Choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy jednego z małżonków. Sąd może jednak zezwolić na zawarcie małżeństwa, jeżeli choroba lub niedorozwój nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa. Sąd nie unieważni małżeństwa, jeżeli stwierdzi, że w momencie zawarcia małżeństwa możliwe było udzielenie zezwolenia. Pozew mogą złożyć małżonkowie oraz prokurator.

D. Pozostawanie w innym związku małżeńskim przez małżonka. Nie można jednak unieważnić małżeństwa z powodu bigamii, jeśli poprzednie małżeństwo ustało. Z powództwem może w tym przypadku wystąpić każdy, kto ma w tym interes prawny.

E. Pokrewieństwo bądź powinowactwo pomiędzy małżonkami. W sytuacji, gdy małżeństwo zostało zawarte przez osoby spokrewnione w linii prostej (rodzice, dziadkowie, dzieci, wnuki) oraz w linii bocznej do drugiego stopnia (rodzeństwo) lub przez powinowatych w linii prostej (teściowie, zięć i synowa, ojczym, macocha, pasierbowie). Sąd może wyjątkowo zezwolić na zawarcie małżeństwa przez powinowatych, jeśli ich więź emocjonalna gwarantuje stworzenie prawidłowo funkcjonującego związku. Z pozwem o unieważnienie małżeństwa mogą z tej przyczyny wystąpić małżonkowie i prokurator.

F. Stosunek przysposobienia pomiędzy małżonkami, np. nie można zawierać związku małżeńskiego z adoptowanym dzieckiem. Taka przeszkoda jest nieusuwalna i sąd nigdy nie może zezwolić na zawarcie małżeństwa przez takie osoby.

G. Wady oświadczenia woli o wstąpieniu w związek małżeński, tzn. zostało ono złożone przez osobę, która znajdowała się w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli, bądź nastąpił błąd co do tożsamości drugiej osoby lub pod wpływem groźby drugiej strony lub osoby, z której wynika, że istniało niebezpieczeństwo osobiste. Unieważnienia małżeństwa z powodu braku świadomości, błędu lub groźby może żądać małżonek, który złożył oświadczenie dotknięte którąś z tych wad. Powództwo może wnieść także prokurator. Termin na wystąpienie z pozwem o unieważnienie małżeństwa z tych przyczyn to 6 miesięcy od dnia ustania stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli, od wykrycia błędu lub ustania obawy wywołanej groźbą.

H. Brak zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika oraz w razie nieważności pełnomocnictwa albo jego skutecznego odwołania.

5. Czym jest rozwód i jakie są przesłanki rozwodowe?

Rozwód oznacza, iż rozerwany został węzeł (związek) małżeński, którym do tej pory małżonkowie byli związani i małżeństwo przestaje istnieć. O rozwodzie orzeka sąd okręgowy, na obszarze działania którego małżonkowie mieli ostatnie wspólne miejsce zamieszkania, a gdy żaden z nich już tam nie przebywa – sąd okręgowy właściwy dla miejsca zamieszkania strony pozwanej lub ostatecznie, w braku takiej podstawy, dla miejsca zamieszkania powoda. Pozew o orzeczenie rozwodu ma prawo zgłosić każdy z małżonków.

Sąd orzeka rozwód, gdy nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia małżeńskiego. Musi więc nastąpić rozerwanie pomiędzy małżonkami więzi emocjonalnej (psychicznej, duchowej), fizycznej (czy współżyją ze sobą) i gospodarczej (czy wspólnie prowadzą dom, gotują itd.). Sąd może jednak nie dać rozwodu, pomimo stwierdzenia, że małżonków nic już nie łączy (zupełny i trwały rozkład pożycia), w sytuacji gdy:

- rozwodu żąda małżonek wyłącznie winny rozkładowi pożycia (chyba że drugi małżonek wyrazi zgodę na rozwiązanie małżeństwa);
- skutek rozwodu miałoby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków;
- udzielenie małżonkom rozwodu było z innych przyczyn sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

UWAGA:

Powrót do poprzedniego nazwiska jest możliwy dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia o rozwodzie. Oznacza to, że nie można wystąpić z wnioskiem o zmianę nazwiska w trakcie trwania postępowania rozwodowego. Nie jest możliwe także żądanie od sądu, a by w wyroku orzekł o zmianie nazwiska. Jest ona dokonywana bowiem przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

6. Jakie skutki prawne wywołuje orzeczenie rozwodu?

W wyniku orzeczenia rozwodu następuje rozwiązanie małżeństwa, przy czym skutek taki następuje z chwilą uprawomocnienia się wyroku sądu. Z tą chwilą:

- byli małżonkowie mogą wstąpić w nowe związki małżeńskie;
- między małżonkami ustaje ustawowa wspólność majątkowa, co umożliwia wystąpienie któregokolwiek z byłych małżonków z żądaniem podziału majątku wspólnego (chyba że stosunki majątkowe małżonków były ułożone w inny sposób, np. w małżeństwie istniała między nimi rozdzielność majątkowa);
- następuje wyłączenie dziedziczenia ustawowego (byli małżonkowie mogą dziedziczyć po sobie jedynie na podstawie testamentu);
- może powstać szczególny obowiązek alimentacyjny jednego z rozwiedzionych małżonków względem drugiego;
- może istnieć obowiązek alimentacyjny względem dzieci;
- możliwe jest oznaczenie sposobu korzystania ze wspólnego mieszkania małżonków;
- nastąpi uregulowanie kwestii władzy rodzicielskiej, gdyż sąd musi w wyroku rozwodowym rozstrzygnąć o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżon-

ków (może przykładowo powierzyć wykonywanie władzy jednemu z rodziców, ograniczając jednocześnie władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka). W wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków oraz orzeka, w jakiej wysokości każdy z małżonków obowiązany jest do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka.

Sąd w wyroku rozwodowym rozstrzyga niektóre kwestie z urzędu, niektóre na wniosek jednego z małżonków oraz kwestie rozstrzygane na zgodny wniosek obojga małżonków. Z urzędu sąd rozstrzyga o:

- a) **Winie małżonka za rozkład pożycia.** Jeżeli jednak małżonkowie zażądają żeby sąd zaniechał ustalenia winy to sąd może rozwiązać małżeństwo bez orzekania o winie.
- b) **Sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnym, małoletnim dzieckiem.** Rodzice mogą przedstawić sądowi swoje porozumienie w tej kwestii i sąd uwzględni je jeśli jest zgodne z dobrem dziecka. Należy pamiętać o tym, że regułą jest wychowywanie się rodzeństwa razem, a jego rozdzielanie może być uzasadnione tylko dobrem dziecka. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z małżonków, a władzę drugiego ograniczyć do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka (np. do współdecydowania o sposobie leczenia dziecka w czasie choroby, o wyborze szkoły itd.). Należy przy tym nadmienić, że ten podział obowiązków nie oznacza ograniczenia władzy rodzicielskiej, a jedynie wyznaczeniem uprawnień i obowiązków rodzicielskich. Ponadto, sąd może orzec o zawieszeniu, ograniczeniu lub pozbawieniu władzy rodzicielskiej jednego lub obojga małżonków.
- c) **Alimentach dla dziecka.** Sąd orzeka o alimentach niezależnie od winy i woli małżonków.
- d) **Alimentach dla małżonka.** W sytuacji, gdy małżonek, który nie został uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia i który znajduje się w niedostatku, może żądać od drugiego małżonka rozwiedzionego dostarczania środków utrzymania w zakresie odpowiadającym usprawiedliwionym potrzebom uprawnionego oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zobowiązanego.
- e) **Sposobie korzystania ze wspólnego mieszkania.** Jest to kwestia niezwykle istotna z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania rodziny (szczególnie w sytuacji kiedy małżonkowie są ze sobą skłócenii), dlatego porozumienie małżonków co do sposobu korzystania ze wspólnego mieszkania jest jak najbardziej pożądane. Na wniosek jednego z małżonków sąd może orzec o eksmisji małżonka, który uniemożliwia wspólne zamieszkanie.
- f) **Podziale majątku wspólnego.** Jest to możliwe, tylko wtedy, gdy nie spowolni to postępowania rozwodowego i zależy od decyzji sądu.

7. Na czym polega orzeczenie o winie rozkładu pożycia?

Wina rozkładu pożycia pozostaje w związku z naruszeniem obowiązków wynikających z przepisów prawa, jak i zasad współżycia społecznego. W tym zakresie brane są pod uwagę przypadku naruszenia obowiązku wzajemnej pomocy i wierności względem małżonka oraz naruszenie obowiąz-

ków względem dzieci i innych osób bliskich małżonkom. Orzeczenie o winie może być spowodowane także alkoholizmem lub narkomanią jednego z małżonków lub przemocą, jaką stosuje wobec współmałżonka czy dzieci. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na stanowisko Sądu Najwyższego, który wskazał, że małżonek dopuszczający się cudzołóstwa nie wywołuje tym samym rozkładu pożycia małżeńskiego – o ile poprzednio rozkład ten nastąpił już z innych przyczyn, a zwłaszcza w wyniku zachowania się drugiego małżonka. Nie można bowiem domagać się, aby małżonek opuszczony przez współmałżonka nie miał możliwości rozpoczęcia „normalnego życia” przed uzyskaniem wyroku rozwodowego. Do przypisania małżonkowi winy nie jest wymagane, aby jego zamiarem było spowodowanie rozpadu pożycia. Trzeba jednak pamiętać, że gdy wnosimy o rozwód z orzekaniem o winie, tę winę musimy udowodnić (trzeba powołać świadków, przedstawić dokumenty np. obdukcje, notatki policyjne) – czyli przedstawić dowody potwierdzające fakty, o których mówimy w sądzie. W przypadku przemocy w rodzinie, jeśli wcześniej prowadzona była sprawa karna o znęcanie się nad rodziną wobec współmałżonka, któremu zarzucamy winę w procesie rozwodowym, i sprawa ta zakończyła się skazaniem za popełnione czyny, to wyrok taki należy przedstawić w sądzie na sprawie rozwodowej.

W wyroku orzekającym rozwód sąd może:

- orzec o winie obojga małżonków lub jednego z nich;
- nie orzekać o winie na zgodne żądanie małżonków;
- ustalić, że małżonkowie (małżonek) nie ponoszą (ponosi) winy.

Zgłoszenie w sprawie o rozwód żądania zaniechania orzekania o winie obojga małżonków wyłącza dopuszczalność dowodzenia winy pozostałego przy życiu małżonka w procesie wytoczonym na podstawie art. 940 § 1 kodeksu cywilnego, stanowiącym, iż małżonek jest wyłączony od dziedziczenia, jeżeli spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy, a żądanie to było uzasadnione.

8. Ile trwa sprawa rozwodowa i jaki sąd ją rozpatruje?

Sprawa rozwodowa z orzekaniem o winie trwa dłużej. Jeśli zostanie ona udowodniona i sąd uzna współmałżonka wyłącznie winnym rozkładu pożycia, wtedy łatwiej będzie drugiemu współmałżonkowi uzyskać np. eksmisję z mieszkania lub będzie mógł żądać alimentów nie tylko na dzieci, ale także na siebie. Trzeba jednak pamiętać, że gdy wnosimy o rozwód z orzekaniem o winie, tę winę musimy udowodnić (trzeba powołać świadków, przedstawić dokumenty np. obdukcje, notatki policyjne) – czyli przedstawić dowody potwierdzające fakty, o których mówimy w sądzie.

Sprawa rozwodowa bez orzekania o winie trwa krócej niż z orzekaniem. W przypadku sprawy z orzekaniem o winie przesłuchuje się świadków, analizuje dokumenty – co zwykle zabiera więcej czasu. Sprawa rozwodowa trwa od kilku miesięcy, a w przypadku spraw skomplikowanych nawet do kilku lat. Nawet gdy są trudności w ustaleniu miejsca pobytu pozwanego małżonka można rozpocząć sprawę, tylko w pozwie należy wystąpić o ustanowienie kuratora dla nieobecnego małżonka. Brak wiedzy o miejscu pobytu nie musi opóźniać chwili rozpoczęcia sprawy.

Rozwód orzeka sąd w składzie trzyosobowym: sędzia i dwóch ławników. Od wyroku sądu okręgowego można się odwołać do sądu apelacyjnego. Kasacja od niego nie przysługuje. Sąd prze-

prowadza postępowanie dowodowe, które ma na celu przede wszystkim ustalenie okoliczności dotyczących rozkładu pożycia, jak również okoliczności dotyczących dzieci stron i ich sytuacji, a w razie uznania powództwa - także przyczyn, które skłoniły do tego stronę pozwaną. Jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa, sąd może skierować strony do mediacji. Jeżeli sąd jest przekonany co do tego, że istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa - zawiesza postępowanie. W czasie trwania postępowania rozwodowego nie można wszcząć odrębnej sprawy ani o zaspokojenie potrzeb rodziny, ani o alimenty między samymi małżonkami lub między nimi a ich wspólnymi dziećmi.

9. Ile kosztuje sprawa rozwodowa?

Koszty sprawy rozwodowej obejmują opłaty sądowe i koszty wynajęcia pełnomocnika procesowego (np. adwokata czy radcy prawnego o ile decydujemy się na jego pomoc). Wpis stały wnoszony wraz z pozwem wynosi 600 zł. Wraz z pozwem o rozwód można wnieść wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych i przyznanie pomocy prawnej z urzędu. Należy w tym przypadku wypełnić specjalny formularz oświadczenia o swym stanie majątkowym. W trudnej sytuacji materialnej sąd może zwolnić z części kosztów lub nawet z całości kosztów. Koszty wynajęcia profesjonalnego pełnomocnika są zróżnicowane – zwykle jest to kwestia indywidualnego z nim ustalenia stawki. Oczywiście gdy sprawa jest bardzo skomplikowana stawka rośnie, a gdy mniej skomplikowana – usługa kosztuje mniej.

10. Czy można domagać się alimentów od byłego współmałżonka?

Z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia o rozwodzie, wygasa obowiązek alimentacyjny względem małżonka, który został uznany za wyłącznie winnego rozpadu pożycia. W tej sytuacji małżonkowi uznanemu za wyłącznie winnego rozpadu pożycia nie przysługuje roszczenie alimentacyjne wobec byłego współmałżonka. Obowiązek alimentacyjny istnieje między rozwiedzionymi małżonkami, jeżeli żadne z nich nie ponosi winy rozkładu pożycia, jeżeli sąd zaniechał orzekania o winie albo też jeżeli orzeczono rozwód z winy obojga małżonków. Obowiązek taki istnieje również w przypadku unieważnienia małżeństwa.

Przesłanką obowiązku alimentacyjnego jest stan niedostatku małżonka uprawnionego. Stan niedostatku musi zaistnieć w chwili orzeczenia rozwodu i oznacza, że małżonek nie jest w stanie zaspokoić swoich usprawiedliwionych potrzeb w całości lub w części. Przyczyną może być m.in. brak możliwości podjęcia pracy zarobkowej przez byłego współmałżonka, brak kwalifikacji zawodowych czy znaczne pogorszenie się zdrowia uprawnionego. W takich przypadkach, małżonek w stosunku do którego zostało skierowane żądanie płacenia alimentów, obowiązany jest dostarczyć rozwiedzionemu małżonkowi środków utrzymania w zakresie odpowiadającym usprawiedliwionym potrzebom uprawnionego oraz jego możliwościom majątkowym i zarobkowym. Jeżeli jeden z małżonków zostanie uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia, a rozwód pociąga za sobą istotne pogorszenie sytuacji materialnej małżonka niewinnego, sąd na jego żądanie może orzec o obowiązku alimentacyjnym małżonka wyłącznie winnego, chociażby uprawniony nie znajdował się w niedostatku. W tym przypadku małżonek niewinny nie musi pozostawać w niedostatku.

Obowiązek alimentacyjny między rozwiedzionymi małżonkami wygasa w szczególności w razie śmierci małżonka uprawnionego lub zobowiązanego. Małżonek rozwiedziony, który nie został uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia i który znajduje się w niedostatku, może żądać od drugiego małżonka rozwiedzonego dostarczania środków utrzymania w zakresie odpowiadającym usprawiedliwionym potrzebom uprawnionego oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zobowiązanego. Jeżeli jeden z małżonków został uznany za wyłącznie winnego rozkładu pożycia, a rozwód pociąga za sobą istotne pogorszenie sytuacji materialnej małżonka niewinnego, sąd na żądanie małżonka niewinnego może orzec, że małżonek wyłącznie winny obowiązany jest przyczynić się w odpowiednim zakresie do zaspokajania usprawiedliwionych potrzeb małżonka niewinnego, chociażby ten nie znajdował się w niedostatku.

UWAGA:

Obowiązek dostarczania środków utrzymania małżonkowi rozwiedzionemu wygasa w razie zawarcia przez tego małżonka nowego małżeństwa. Jednakże gdy zobowiązanym jest małżonek rozwiedziony, który nie został uznany za winnego rozkładu pożycia, obowiązek ten wygasa także z upływem pięciu lat od orzeczenia rozwodu, chyba że ze względu na wyjątkowe okoliczności sąd, na żądanie uprawnionego, przedłuży wymieniony termin pięcioletni

VI. SEPARACJA

1. Czym jest separacja?

Separacja polega na rozdzieleniu małżonków powstałym w wyniku zerwania łączących ich więzi duchownej, fizycznej i majątkowej. Rozkład pożycia musi tu być zupełny, tak samo jak i przy rozwodzie, ale nie musi być jeszcze trwały. Jednym z celów separacji jest umożliwienie małżonkom przemyślenia powstałej sytuacji oraz rozważenie ewentualnego powrotu do wspólnego pożycia. Aby orzec separację, musi nastąpić rozkład pożycia małżeńskiego. Separacja nie będzie orzeczona w przypadku sprzeczności orzeczenia separacji z dobrem wspólnym małoletnich dzieci małżonków oraz sprzeczności orzeczenia z zasadami współżycia społecznego. W przypadku, gdy małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci, sąd może orzec separację na podstawie zgodnego żądania małżonków. Zgodne żądanie orzeczenia separacji nie zwalnia jednak sądu od ustalenia, czy rozkład pożycia jest zupełny.

Wyróżniamy:

- separację faktyczną – jest ona bezpośrednim następstwem zachowań samych małżonków nie zaś skutkiem rozstrzygnięcia sądu;
- separację sądową – jej wystarczającą przesłanką jest zupełny rozkład pożycia, a polega na usankcjonowaniu orzeczeniem sądowym stanu separacji faktycznej ze skutkami typowymi dla orzeczenia rozwodu, z wyjątkiem wszak całkowitego zniesienia więzi małżeńskiej (rozwiązania małżeństwa). Małżonkowie pozostający w separacji nie mogą zatem zawrzeć kolejnych związków małżeńskich, a ich stan cywilny nie ulega zmianie.

2. Jak wygląda postępowanie o orzeczenie separacji?

Postępowanie w sprawach o separację jest prowadzone przez sąd i może być rozpoznawane bądź w trybie procesowym, bądź w trybie nieprocesowym. W trybie nieprocesowym zawsze toczy się postępowanie o zniesienie separacji. Orzeczenia separacji może domagać się każdy z małżonków. Sprawy o separację na zgodny wniosek małżonków rozpoznają sądy okręgowe w składzie jednego sędziego. W przypadku zgodnego żądania małżonków sąd nie orzeka o winie rozkładu pożycia. W przypadku, gdy z żądaniem orzeczenia separacji występuje tylko jeden z małżonków, a drugi żąda orzeczenia rozwodu i żądanie rozwodu jest uzasadnione, sąd orzeka rozwód. Pozew o separację wygląda bardzo podobnie jak pozew o rozwód. Jedyna różnica jest taka, że jeśli małżonkowie wnoszą zgodnie o orzeczenie separacji, to za pozew muszą zapłacić nie 600 zł, a 100 zł.

UWAGA:

Sąd nie może orzec separacji, jeżeli mimo zupełnego rozkładu pożycia miałoby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci albo jeżeli z innych względów orzeczenie separacji byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

3. Jakie są skutki orzeczenia separacji?

Orzeczenie separacji powoduje ustanie obowiązku wspólnego pożycia małżonków, ale skutkiem tego orzeczenia nie jest rozwiązanie małżeństwa. W czasie trwania orzeczonej przez sąd separacji:

- małżonkowie nie mogą zawrzeć kolejnego związku małżeńskiego, separacja nie zrywa bowiem węzła małżeńskiego;
- powstaje ustrój rozdzielności majątkowej;
- małżonkowie nadal zobowiązani są do wzajemnej pomocy, o ile wymagają tego względy słuszności;
- obowiązki alimentacyjne kształtują się tak, jak w przypadku rozwodu, z tym że obowiązek alimentacyjny małżonka nieuznanego za winnego rozkładu pożycia trwa także po upływie 5 lat od orzeczenia separacji;
- małżonek spadkodawcy pozostającego w separacji nie jest powołany do dziedziczenia ustawowego (dziedziczenie jest możliwe wyłącznie na podstawie testamentu);
- domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki nie ma zastosowania, jeżeli dziecko urodzi się po upływie 300 dni od orzeczenia separacji.

Sąd orzekając separację, rozstrzyga o winie rozkładu pożycia (jeżeli strona/lub strony o to wnioskuje), władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków, kontaktach rodziców z dzieckiem oraz orzeka, w jakiej wysokości każdy z małżonków zobowiązany jest do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Jedynie gdy orzeka o separacji na podstawie zgodnych oświadczeń małżonków, nie rozstrzyga o tym, kto ponosi winę za rozkład pożycia. Sąd nie orzeka o winie także w przypadku, gdy orzeczenie o separacji zostało wydane po przeprowadzeniu postępowania nieprocesowego – nawet jeśli jeden z małżonków tego zażąda.

UWAGA:

W trakcie sprawy sądowej żądanie separacji można zmienić na żądanie rozwodu, ale tylko do wydania wyroku przez sąd pierwszej instancji. Jeśli separacja zostanie orzeczona, żądanie rozwodu w apelacji od tego wyroku jest już niedopuszczalne.

4. Kiedy kończy się separacja?

Za życia obojga małżonków separacja może zakończyć się w wyniku orzeczenia o rozwodzie lub unieważnieniu małżeństwa albo też w wyniku zniesienia separacji na zgodne żądanie obojga małżonków. W ostatnim przypadku nie jest wymagane wykazanie, że małżonkowie powrócili do wspólnego pożycia. O zniesieniu separacji decyduje sąd okręgowy w oparciu o przepisy o postępowaniu nieprocesowym. Znosząc separację, sąd winien rozstrzygnąć o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem małżonków, a na zgodny wniosek może utrzymać między nimi rozdzielność majątkową.

5. Jakie są różnice między rozwodem a separacją?

ROZWÓD	SEPARACJA
Rozwiązuje małżeństwo	Nie rozwiązuje małżeństwa
Po rozwodzie nie istnieje obowiązek pomocy	Małżonkowie są zobowiązani pomagać sobie, jeżeli wymagają tego względy słuszności
Można ponownie wstąpić w związek	Nie można zawrzeć nowego małżeństwa
Można zmienić nazwisko	Nie można zmienić nazwiska

Przesłanki: trwały i zupełny rozkład pożycia	Przesłanka: zupełny rozkład pożycia
Sąd orzeka o winie, chyba że oboje małżonkowie wnoszą o nieustalenie winy	
Sąd orzeka o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi	
Następuje podział majątku i odrębność majątkowa Nie dziedziczy się po byłym małżonku (tak samo przy separacji)	
Jest obowiązek alimentacyjny ograniczony do 5 lat, jeśli rozwód nie był orzeczony z wyłącznej winy tego małżonka, który ma płacić	Jeżeli wymagają tego względy słuszności, małżonkowie pozostający w separacji obowiązani są do wzajemnej pomocy (bezterminowo)
koszt: rozvodu 600 zł	koszt: wpis stały 100 zł, jeśli oboje małżonkowie wnoszą o separację i 600 zł, jeśli separacja jest sporna

VII. POCHODZENIE DZIECKA

1. Na czym polega ustalenie macierzyństwa?

Jeżeli w akcie urodzenia wpisana jest kobieta, która w świetle przyjętej w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym definicji matką nie jest, wtedy można żądać zaprzeczenia macierzyństwa. Krąg osób mogących wytoczyć powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa został ograniczony do osób bliskich i szczególnie związanych z kobietą wpisaną w akcie urodzenia jako matka. Do takich osób zaliczamy: dziecko, kobietę wpisaną w akcie urodzenia jako matka, kobietę, która dziecko urodziła, męża kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako matka, mężczyznę, który uznał ojcostwo względem dziecka kobiety wpisanej do aktu urodzenia jako jego matka, mężczyznę, którego ojcostwo ustalono sądownie na tej podstawie, że obcował w okresie koncepcyjnym z kobietą wpisaną w akcie urodzenia jako jego matka, prokuratora.

Pozew o zaprzeczenie macierzyństwa można wnieść:

- w ciągu roku od dnia sporządzenia aktu urodzenia dziecka (termin dla matki),
- w ciągu roku od dnia, w którym dowiedział się, że kobieta wpisana w akcie urodzenia dziecka nie jest matką dziecka, nie później jednak niż do dnia osiągnięcia przez dziecko pełnoletności (termin dla mężczyzny, którego ojcostwo zostało ustalone z uwzględnieniem macierzyństwa kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka, może wytoczyć powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa),
- w ciągu roku od dnia, w którym dowiedziało się, że nie pochodzi od kobiety wpisanej w akcie urodzenia jako jego matka (termin dla dziecka po osiągnięciu pełnoletności). Jeżeli dziecko dowiedziało się o tej okoliczności przed dniem osiągnięcia pełnoletności, termin do wytoczenia powództwa biegnie od dnia osiągnięcia pełnoletności.

Powództwo o ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa może wytoczyć także prokurator, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego. Jeżeli dziecko zmarło przed osiągnięciem pełnoletności, prokurator może wytoczyć powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa do dnia, w którym dziecko osiągnęłoby pełnoletność. Wytoczenie przez prokuratora powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa nie jest dopuszczalne, jeżeli dziecko zmarło po osiągnięciu pełnoletności.

2. Na czym polega ustalenie ojcostwa?

Ustalenie ojcostwa jest kwestią nieco trudniejszą niż ustalenie macierzyństwa, chociażby ze względu na fakt, że ciążę matki ukryć jest trudno. Natomiast udowodnienie tego, że dany mężczyzna współżył ze wskazaną kobietą w konkretnym czasie i że to właśnie on jest ojcem, jest już nieco trudniejsze.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje trzy sposoby ustalenia ojcostwa:

- 1) **domniemanie**, że dziecko pochodzi od danego mężczyzny,
- 2) **uznanie dziecka** przez mężczyznę, od którego dziecko pochodzi,

3) sądowe ustalenie ojcostwa.

Zarówno ustalenia jak i zaprzeczenia ojcostwa można dochodzić tylko w procesie sądowym.

3. Jak wygląda ustalenie ojcostwa dziecka pochodzącego z małżeństwa?

Jeżeli **dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem 300 dni od jego ustania lub unieważnienia, domniemywa się, że pochodzi ono od męża matki**. Domniemania tego nie stosuje się, jeżeli dziecko urodziło się po upływie 300 dni od orzeczenia separacji. Natomiast, jeżeli dziecko urodziło się przed upływem 300 dni od ustania lub unieważnienia małżeństwa, lecz po zawarciu przez matkę drugiego małżeństwa, domniemywa się, że pochodzi od drugiego męża.

Domniemania powyższe mogą być obalone tylko na skutek powództwa o zaprzeczenie ojcostwa poprzez wykazanie niepodobieństwa ojcostwa męża matki dziecka. W trakcie tego postępowania należy wykazać, że mąż matki nie jest ojcem dziecka. Jak wynika ze stanowiska Sądu Najwyższego, niepodobieństwo takie zachodzi nie tylko wtedy, gdy wyłączona była możliwość cieleśnego obcowania małżonków w okresie koncepcyjnym, ale również w każdej innej sytuacji, która wyłącza ojcostwo męża matki. Dotyczy to przypadków, gdy np. mąż nie miał zdolności zapłodnienia lub gdy dowody biologiczne wykluczają ojcostwo męża matki.

Aby takie domniemanie obalić, trzeba wystąpić do sądu z pozwem o zaprzeczenie ojcostwa. Z takim pozwem może wystąpić mąż matki, matka dziecka, dziecko i prokurator. W tej sytuacji:

- **mąż matki** składa pozew przeciwko dziecku i matce – w ciągu roku od dnia, w którym dowiedział się, że dziecko od niego nie pochodzi, nie później jednak niż do dnia osiągnięcia przez dziecko pełnoletności.
- **matka** składa pozew przeciwko dziecku i mężowi – w ciągu roku od dnia, w którym dowiedziała się, że dziecko od niego nie pochodzi, nie później jednak niż do dnia osiągnięcia przez dziecko pełnoletności.
- **dziecko** składa pozew przeciwko ojcu i matce – w ciągu roku od dnia, w którym dowiedziało się, że nie pochodzi od męża swojej matki. Jeżeli dziecko dowiedziało się o tej okoliczności przed dniem osiągnięcia pełnoletności, termin do wytoczenia powództwa biegnie od dnia osiągnięcia pełnoletności.
- **prokurator** przeciwko dziecku, matce i ojcu dziecka – w jakimkolwiek terminie, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego.

Zaprzeczenie ojcostwa nie jest dopuszczalne, jeżeli dziecko zostało poczęte w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji, na którą mąż matki wyraził zgodę. Zaprzeczenie ojcostwa nie jest również dopuszczalne po śmierci dziecka, chyba że dziecko zmarło po wszczęciu postępowania.

W momencie wydania wyroku ustaje władza rodzicielska ojca nad dzieckiem, prawo do dziedziczenia i obowiązek alimentacyjny męża. Pojawia się też roszczenie zwrotne za alimenty już zapłacone.

4. Jak wygląda ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego?

Obowiązujące przepisy wskazują na dwie możliwości ustalenia ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego

– uznanie dziecka przez ojca albo ustalenie ojcostwa po przeprowadzeniu odpowiedniego postępowania sądowego.

5. Na czym polega uznanie dziecka?

Uznanie ojcostwa jest dobrowolną i bezkonfliktową formą ustalenia ojcostwa, jaka przysługuje mężczyźnie. Może go dokonać oczywiście tylko wtedy, gdy nie zostało ustalone ojcostwo innego mężczyzny. Nie można bowiem żądać ustalenia ojcostwa dziecka urodzonego w czasie trwania związku małżeńskiego, dopóki ojcostwo męża nie zostanie zaprzeczone prawomocnym wyrokiem sądowym. Nie można także ustalić ojcostwa dziecka, którego pochodzenie zostało już uznane albo ustalone w drodze postępowania sądowego. Można uznać ojcostwo przed urodzeniem się dziecka już poczętego. Uznać można dziecko małoletnie i żyjące. Wyjątkowo, jeżeli dziecko zmarło przed osiągnięciem pełnoletniości, uznanie ojcostwa może nastąpić w ciągu **roku** od dnia, w którym mężczyzna składający oświadczenie o uznaniu dowiedział się o śmierci dziecka, nie później jednak niż do dnia, w którym dziecko osiągnęłoby pełnoletniość. Oświadczenie o uznaniu dziecka może zostać złożone przez mężczyznę, który osiągnął wiek 16 lat i nie istnieją podstawy do jego całkowitego ubezwłasnowolnienia. Jeżeli osoba ta nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, może złożyć oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa tylko przed sądem opiekuńczym. Oświadczenie może też złożyć mężczyzna pełnoletni, ale częściowo ubezwłasnowolniony.

Oświadczenie składa się przed:

- kierownikiem urzędu stanu cywilnego,
- sądem opiekuńczym (w przypadku osób małoletnich albo częściowo ubezwłasnowolnionych),
- konsulem lub osobą wyznaczoną do sprawowania funkcji konsula (jeżeli chociaż jedno z rodziców jest polskim obywatelem),
- przed notariuszem, wójtem, burmistrzem, prezydentem miasta, starostą, marszałkiem województwa, sekretarzem powiatu albo gminy (jeżeli życiu ojca lub matki dziecka zagraża bezpośrednio niebezpieczeństwo).

Po złożeniu oświadczenia o uznaniu dziecka przez mężczyznę, matka dziecka musi złożyć oświadczenie potwierdzające prawdziwość jego oświadczenia. Jeśli matka nie potwierdzi, że mężczyzna ten jest ojcem dziecka, uznanie nie dochodzi do skutku (matka powinna złożyć takie oświadczenie jak najszybciej, nie później jednak niż 3 miesiące od dnia złożenia oświadczenia o uznaniu dziecka przez mężczyznę).

Na skutek uznania między dzieckiem a uznającym je mężczyzną powstaje stosunek prawno-rodzinny ze wszystkimi tego konsekwencjami. Od momentu uznania dziecka następuje stwierdzenie między ojcem a dzieckiem stosunku pokrewieństwa oraz władzy rodzicielskiej. Powstaje też prawo do dziedziczenia oraz obowiązek alimentacyjny. Od momentu uznania dziecko może także nosić nazwisko wskazane we wspólnym oświadczeniu rodziców o nazwisku dziecka, która składa się wraz z oświadczeniem o uznaniu.

W przypadku, gdy dziecko zostanie uznane przez mężczyznę, który nie jest ojcem dziecka, można wystąpić do sądu z pozwem o ustalenie bezskuteczności uznania dziecka. Z takim pozwem

mogą wystąpić następujące osoby:

- dziecko pełnoletnie – w ciągu roku od dnia, w którym dowiedziało się, że nie pochodzi od mężczyzny, który uznał ojcostwo. Jeżeli dziecko dowiedziało się o tej okoliczności przed dniem osiągnięcia pełnoletności, termin do wytoczenia powództwa biegnie od dnia osiągnięcia pełnoletności.
- mężczyzna, który uznał ojcostwo – w terminie roku od dnia, w którym dowiedział się, że to nie od niego pochodzi dziecko,
- matka dziecka, która mylnie przypuszczała, że ojcem dziecka jest mężczyzna, który je uznał – w terminie roku od dnia, w którym dowiedziała się o swojej pomyłce,
- prokurator – w każdym terminie (lecz nie po śmierci dziecka).

Powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania wytacza:

- mężczyzna, który uznał ojcostwo, wytacza przeciwko dziecku i matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko dziecku,
- matka przeciwko dziecku i mężczyźnie, który uznał ojcostwo, a jeżeli mężczyzna ten nie żyje – przeciwko dziecku,
- dziecko przeciwko mężczyźnie, który uznał ojcostwo i przeciwko matce, a gdy matka nie żyje – tylko przeciwko temu mężczyźnie. Jeżeli mężczyzna ten nie żyje, powództwo powinno być wytoczone przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy.

UWAGA:

Nie można żądać ustalenia bezskuteczności uznania dziecka, które zmarło, chyba że dziecko zmarło po wszczęciu postępowania.

6. Jak wygląda procedura sądowego ustalenia ojcostwa?

W przypadku dziecka, co do którego nie ma zastosowanie domniemanie ojcostwa lub zostało ono obalone, możliwym sposobem na ustalenie ojcostwa jest powództwo o sądowe ustalenie ojcostwa narodzonego dziecka. Sądowe ustalenie ojcostwa jest sposobem pozwalającym matce dziecka na ustalenie pochodzenia dziecka od swojego partnera, który nie chciał go uznać za swoje. Umożliwia także faktycznemu ojcu dziecka potwierdzenie swojego ojcostwa wobec dziecka, którego matka blokowała możliwość uznania.

Sądowe ustalenie ojcostwa jest jedynym sposobem na ustalenie pochodzenia dziecka, jeśli nie zostało ono uznane przez ojca. Opiera się ono na domniemaniu, że ojcem dziecka jest mężczyzna, który współżył z matką dziecka nie wcześniej niż 300 dni i nie później niż 181 dni przed urodzeniem się dziecka. Okoliczność, że matka w tym okresie obcowiała także z innym mężczyzną, może być podstawą do obalenia domniemania tylko wtedy, gdy z okoliczności wynika, że ojcostwo innego mężczyzny jest bardziej prawdopodobne. Ciężar wykazania, że ojcostwo innego mężczyzny jest bardziej prawdopodobne spoczywa na „pierwszym” domniemanym ojcu, gdyż ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Ojcostwo „bardziej prawdopodobne” innego mężczyzny nie uzasadnia wezwania go do udziału w sprawie w charakterze strony i w procesie o ustalenie ojcostwa. Może być on jedynie przesłuchany w charakterze

świadka. Brak jest także podstaw prawnych, by zmusić go do poddania się badaniom grupowym krwi, badaniom antropologicznym czy też innym badaniom biologicznym. Jeżeli udowodni się, że w tym okresie matka i dany mężczyzna obcowali ze sobą, pojawia się wniosek, że tego mężczyznę należy uznać za ojca. Aby obalić takie domniemanie, pozwany mężczyzna musi udowodnić, że w ogóle nie obcował z matką lub obcował, ale nie w okresie, kiedy dziecko zostało poczęte.

Aby ustalić ojcostwo, trzeba wystąpić do sądu z pozwem. Sądowego ustalenia ojcostwa może żądać dziecko, jego matka oraz domniemany ojciec dziecka. Jednakże matka ani domniemany ojciec nie mogą wystąpić z takim żądaniem po śmierci dziecka lub po osiągnięciu przez nie pełnoletności. Powództwo o ustalenie ojcostwa może wytoczyć także prokurator, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego; wytoczenie powództwa o zaprzeczenie ojcostwa oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie jest dopuszczalne po śmierci dziecka. Jeżeli uznanie ojcostwa nastąpiło po śmierci dziecka, prokurator może wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania.

Dziecko albo matka wytacza powództwo o ustalenie ojcostwa przeciwko domniemanemu ojcu, a gdy ten nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy. Domniemany ojciec dziecka wytacza powództwo o ustalenie ojcostwa przeciwko dziecku i matce, a gdy matka nie żyje – przeciwko dziecku. W razie śmierci dziecka, które było powodem w sprawie o ustalenie ojcostwa, ustalenia mogą dochodzić jego zstępni. Do złożenia takiego powództwa nie potrzeba niczyjej zgody, a strona dochodząca ustalenia ojcostwa nie ma obowiązku uiszczenia kosztów sądowych.

Do środków dowodowych w zakresie ustalenia ojcostwa należy zaliczyć: dowód z analizy DNA, z grupowego badania krwi, badania śliny, badania zdolności zapłodnienia, badania stopnia dojrzałości płodu. Ponadto sąd może się oprzeć na dowodach uzupełniających, np. na wynikach badania cech antropologicznych (np. kształt nosa, kolor oczu itd.).

VIII. WŁADZA RODZICIELSKA

1. Jak należy rozumieć pojęcie władzy rodzicielskiej?

Generalnie przez władzę rodzicielską rozumiemy obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do jego wychowywania. Na treść władzy rodzicielskiej składają się trzy elementy:

1. piecza nad osobą dziecka,
2. zarząd jego majątkiem,
3. reprezentowanie dziecka.

Władza rodzicielska obejmuje wychowanie i kierowanie dzieckiem (fizyczny i duchowy rozwój dziecka, przygotowywanie należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień), dbanie o jego majątek i reprezentowanie dziecka (np. wobec urzędów). Z kolei dziecko jest winne obowiązek posłuszeństwa wobec swoich rodziców.

Władza rodzicielska powstaje z chwilą urodzenia się dziecka i trwa aż do jego pełnoletności. Rodzice nie mają możliwości skrócenia ani też wydłużenia czasu jej trwania poza okres pełnoletności. Władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom mającym pełną zdolność do czynności prawnych. W przypadku sądowego ustalenia ojcostwa władza ta przysługuje ojcu tylko wtedy, gdy przyzna mu ją sąd. Jeżeli sąd w takim wypadku nie orzeknie o władzy rodzicielskiej, może to uczynić w okresie późniejszym sąd opiekuńczy w odrębnym postępowaniu. Jeżeli ojcu nie przyznano w wyroku władzy rodzicielskiej, ma on prawo złożyć wniosek o jej przyznanie, w sytuacji gdy nastąpiła zmiana okoliczności faktycznych, a w szczególności zmiana jego dotychczasowego stosunku do dziecka.

2. Jaki są zasady sprawowania władzy rodzicielskiej?

- a) Władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom – każdy z nich jest obowiązany i uprawniony do jej wykonywania. Jeżeli jeden z rodziców nie żyje lub jego władza została ograniczona – władza rodzicielska przysługuje w całości drugiemu rodzicowi.
- b) Każdy z rodziców może rozstrzygać samodzielnie o mało istotnych sprawach dziecka. Przy podejmowaniu decyzji dotyczących istotnych spraw rodzice muszą być zgodni. W razie braku zgody mogą wystąpić do sądu opiekuńczego o rozstrzygnięcie sprawy. Przed podjęciem decyzji rodzice powinni wysłuchać dziecka, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwalają.
- c) Rodzice wykonują władzę rodzicielską zgodnie z dobrem dziecka i interesem społecznym.
- d) Dziecko winno jest rodzicom posłuszeństwo.
- e) Dziecko powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców w sprawach, w których nie może samodzielnie podejmować decyzji.

3. Na czym polega zarząd nad majątkiem dziecka?

Na majątek dziecka mogą składać się ruchomości lub nieruchomości lub też kapitał, jakie dziecko otrzymało wskutek darowizny, dziedziczenia, odszkodowania, należnych alimentów. Rodzice w ramach zarządu nad majątkiem dziecka dokonują:

- czynności faktycznych (np. naprawy, remonty budynku);
- czynności prawnych (kupna-sprzedaży, obciążenia nieruchomości hipoteką, zaciągnięcia kredytu);
- czynności w postępowaniu przed sądami lub innymi organami państwowymi lub samorządowymi związanymi z realizacją zarządu.

Oboje rodzice są uprawnieni do sprawowania zarządu z należytą starannością. Zarząd sprawowany przez rodziców nie obejmuje zarobku dziecka ani przedmiotów oddanych mu do swobodnego użytku. Rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko. W sprawach zarządu majątkiem dziecka wyróżnia się zatem czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczające zwykły zarząd. Obowiązujące przepisy nie określają katalogu czynności, które wymagają zezwolenia sądu opiekuńczego i dlatego nie można wymienić jednoznacznie wszystkich czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu. Przykładowo odpłatne nabycie przez dziecko składnika majątkowego o znacznej wartości jest czynnością przekraczającą zwykły zarząd, natomiast nieodpłatne nabycie nawet nieruchomości w stanie wolnym od jakichkolwiek obciążeń nie wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego.

4. Jak wygląda reprezentacja dziecka?

Rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka. Jednakże żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka:

- przy czynnościach prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską;
- przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.

Jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy. Czysty dochód z majątku dziecka powinien być przede wszystkim obracany na utrzymanie i wychowanie dziecka oraz jego rodu, które wychowuje się razem z nim, nadwyżka zaś na inne uzasadnione potrzeby rodziny.

5. Jakie są prawa i obowiązki rodziców?

Rodzice mają obowiązek wykonywania władzy rodzicielskiej z uwzględnieniem dobra dziecka. Oznacza to przede wszystkim obowiązek i prawo do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka. Rodzice obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotowywać je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień. Mają też prawo do

wychowania i edukacji dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami moralnymi i religijnymi, ale z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, wolności jego sumienia i wyznania, przekonań oraz z poszanowaniem jego godności i praw. Rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się. Jeżeli rodzice nie umieją się zgodzić w jakiejś istotnej kwestii, wówczas decyzje podejmuje sąd rodzinny. Decyzja ta zastępuje wówczas zgodę rodziców.

Dziecko winno okazywać rodzicom posłuszeństwo. Rodzice mogą także oczekiwać od dziecka mieszkającego z nimi pomocy w gospodarstwie domowym oraz – w razie gdy dziecko ma dochody z własnej pracy – przyczyniania się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny. Pomiedzy rodzicami a dziećmi istnieje obowiązek dostarczania środków utrzymania i wychowania (obowiązek alimentacyjny).

6. Kiedy możliwe jest zawieszenie władzy rodzicielskiej?

Zawieszenie władzy rodzicielskiej może nastąpić wskutek istniejącej po stronie rodziców przemijającej przeszkody w jej wykonywaniu. Taka sytuacja może być spowodowana dłuższym wyjazdem rodzica, jego chorobą lub pobytem w zakładzie karnym. O zawieszeniu władzy rodzicielskiej orzeka sąd opiekuńczy. Ten sąd ma także wyłączność na orzekanie o uchyleniu zawieszenia, kiedy przeszkoda w wykonywaniu władzy przestanie istnieć.

7. Na czym polega ograniczenie władzy rodzicielskiej?

W wypadku zagrożenia dobra dziecka sąd opiekuńczy może wydać wiele zarządzeń zapobiegających naruszeniu dobra dziecka. Zagrożenie dobra dziecka winno być poważne, a działanie sądu ma mieć charakter profilaktyczny i ma na celu zapobieganie ujemnym skutkom niewłaściwego wykonywania władzy rodzicielskiej. W takim przypadku sąd może:

- a) zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania planu pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego określonej w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń;
- b) określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun;
- c) poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego;
- d) skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi,
- e) zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej, albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Sąd opiekuńczy może także powierzyć zarząd majątkiem małoletniego ustanowionemu w tym celu kuratorowi.

Wydawanie zarządzeń przez sąd opiekuńczy, o których mowa wyżej, możliwe jest tylko wtedy, gdy zachodzą:

- **okoliczności subiektywne leżące po stronie rodziców**, np. nieporadność, zły stan zdrowia, nadużywanie alkoholu, nadmierne karcenie dzieci, zaniedbania wychowawcze, obciążanie dziecka licznymi obowiązkami itp.;
- **okoliczności subiektywne leżące po stronie dziecka**, np. szczególna choroba dziecka;
- **okoliczności obiektywne**, np. zła sytuacja materialna rodziny, trudne warunki mieszkaniowe, zły stan sanitarny w otoczeniu dziecka.

8. Kiedy można pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej?

Pozbawienie władzy rodzicielskiej jest najpoważniejszą i najdalej idącą ingerencją sądu opiekuńczego w sferę życia prywatnego rodziny. Sąd pozbawi władzy rodzicielskiej jednego lub obydwu rodziców, gdy:

- władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody (np. nieuleczalna choroba, zaginięcie rodzica, wieloletnia kara pozbawienia wolności);
- rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej (np. stosują przemoc wobec dziecka bądź inne karę cielesne, wykorzystują do czynów nierządnych, zmuszają do pracy ponad siły, utrudniają dostęp do szkoły, rozpijają);
- rodzice w sposób rażący zaniedbują swoje obowiązki względem dziecka (np. pozostawiają bez opieki, uchylają się od jej wykonywania, narażają dziecko na utratę życia, zdrowia).

Jeśli tylko zajdą opisane wyżej przeszkody lub nadużycia, sąd jest zobowiązany pozbawić władzy rodzicielskiej. Natomiast sąd może, lecz nie musi, orzec o pozbawieniu władzy rodzicielskiej w przypadku wcześniejszego umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej, które nie przyniosło poprawy sytuacji, a w szczególności, gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem. Sąd opiekuńczy – jak we wszystkich swoich działaniach – zobowiązany jest uwzględnić głównie dobro dziecka.

9. Czy można nałożyć na rodziców zakaz osobistej styczności z dzieckiem?

W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w wykonywaniu władzy rodzicielskiej można na rodziców nałożyć zakaz osobistej styczności z dzieckiem, jeżeli wymaga tego dobro dziecka. W wyjątkowych wypadkach sąd opiekuńczy może ograniczyć kontakty z dzieckiem rodziców, których władza rodzicielska została ograniczona, i umieścić dziecko w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Jeżeli sąd opiekuńczy nie postanowi inaczej, obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad osobą małoletniego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jego wychowania oraz reprezentowania w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb należą do rodziny zastępczej albo placówki opiekuńczo-wychowawczej. Inne obowiązki i prawa wynikające z władzy rodzicielskiej należą do rodziców małoletniego.

IX. PRZYSPOSOBIENIE

1. Na czym polega przysposobienie?

Przysposobienie (adopcja) polega na dobrowolnym, uregulowanym prawem, uznaniu dziecka za własne, którego nie jesteśmy biologicznymi rodzicami. Oznacza ono nawiązanie między przysposabiającym a przysposobionym stosunku prawnorodzinne podobnego do stosunku między rodzicami a dzieckiem. Podstawową funkcję społeczną, jaką spełnia obecnie przysposobienie dziecka, jest zastąpienie brakującego środowiska rodzinnego. Przez przysposobienie powstaje między przysposabiającym a przysposobionym taki stosunek, jak między rodzicami a dziećmi, zaś przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego.

Powstanie stosunku przysposobienia jest aktem formalnym i następuje na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego. Orzeczenie to ma charakter konstytutywny i oparty jest na trzech założeniach:

- niemajątkowym charakterze adopcji,
- realizacji postulatu dobra dziecka,
- równym traktowaniu dzieci przysposobionych i dzieci naturalnych.

Dziecko przysposobione w świetle prawa jest dzieckiem osób, które je przysposobiły. W związku z tym:

- zmianie ulega stan cywilny dziecka, przybiera ono to samo nazwisko co, rodzice adoptujący,
- dziecku przysługują od osób je adoptujących alimenty, a także i ono może być zobowiązane do alimentowania na rzecz przybranych rodziców,
- dzieci przysposobione dziedziczą z mocy ustawy po osobach je adoptujących na równi z dziećmi naturalnymi.

2. Jakie są przesłanki przysposobienia?

Podstawową przesłanką, jaką powinien uwzględniać sąd opiekuńczy przy orzeczeniu przysposobienia, jest dobro dziecka. Adopcji może podlegać wyłącznie osoba małoletnia, czyli ta, która nie ukończyła 18 roku życia. Przysposobić może jedynie osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Istotnym elementem postępowania o przysposobienie jest właściwe ustalenie przez sąd opiekuńczy kwalifikacji osobistych przysposabiającego, które dają gwarancję, że w sposób należyty będzie wywiązywał się z przyjętych obowiązków przysposabiającego.

UWAGA:

Między przysposabiającym a przysposobionym powinna istnieć odpowiednia różnica wieku.

Przysposobić wspólnie mogą tylko małżonkowie. Przysposobienie przez jednego z małżonków nie może nastąpić bez zgody drugiego małżonka. Zgoda taka nie jest wymagana w przypadkach,

gdy małżonek nie ma zdolności do czynności prawnych albo gdy porozumienie z nim napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody.

Do przysposobienia potrzebna jest zgoda przysposabianego, który ukończył lat trzynaście. Sąd opiekuńczy powinien wysłuchać przysposabianego, który nie ukończył lat trzynastu, jeżeli może on pojąć znaczenie przysposobienia. Ze względu na szczególne okoliczności, sąd opiekuńczy może orzec przysposobienie mimo braku zgody rodziców, których zdolność do czynności prawnych jest ograniczona, jeżeli odmowa zgody na przysposobienie jest oczywiście sprzeczna z dobrem dziecka.

Do przysposobienia potrzebna jest zgoda rodziców przysposabianego, chyba że zostali oni pozbawieni władzy rodzicielskiej lub są nieznani albo porozumienie się z nimi napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody. Nie jest też potrzebna zgoda ojca, jeżeli jego ojcostwo zostało ustalone przez sąd, a władza rodzicielska nie została mu przyznana.

Przysposobienie następuje przez orzeczenie sądu opiekuńczego na żądanie przysposabiającego. Wniosek o przysposobienie może złożyć także prokurator, ale należy pamiętać, że nie może on uzyskać prawomocnego orzeczenia sądu opiekuńczego o przysposobieniu wbrew woli przysposabiającego bądź też osób, których zgoda na przysposobienie jest niezbędna.

3. Jakie są rodzaje przysposobienia?

Biorąc pod uwagę skutki przysposobienia, w polskim systemie prawnym wyróżniamy trzy rodzaje przysposobienia:

a) Przysposobienie pełne

W przypadku orzeczenia przysposobienia niepełnego powstaje taki stosunek, jaki istnieje między rodzicami a dziećmi. Ustają obowiązki i uprawnienia alimentacyjne między przysposobionym a jego naturalnymi krewnymi, natomiast powstaje wzajemny obowiązek alimentacyjny między przysposobionym a przysposabiającymi i jego krewnymi. Dziecko zostaje więc całkowicie włączone do nowej rodziny, a wyłączone ze swojej rodziny naturalnej. Więzy łączące przysposobionego z jego rodzicami i krewnymi ulegają zerwaniu. Utrata władzy rodzicielskiej rodziców naturalnych jest definitywna i nie może ulec przywróceniu, chyba że przysposobienie zostanie rozwiązane.

Przysposobiony otrzymuje nazwisko przysposabiającego, a jeżeli został przysposobiony przez małżonków wspólnie albo jeżeli jeden z małżonków przysposobił dziecko drugiego małżonka – nazwisko, które noszą albo nosiłyby dzieci zrodzone z tego. Na żądanie osoby, która ma być przysposobiona, i za zgodą przysposabiającego sąd opiekuńczy w orzeczeniu o przysposobieniu postanawia, że przysposobiony nosić będzie nazwisko złożone z jego dotychczasowego nazwiska i nazwiska przysposabiającego. Jeżeli przysposabiający albo przysposobiony nosi złożone nazwisko, sąd opiekuńczy rozstrzyga, który człon tego nazwiska wejdzie w skład nazwiska przysposobionego. Nie stosuje się tych wymagań, w razie sporządzenia nowego aktu urodzenia przysposobionego z wpisaniem przysposabiających jako jego rodziców. Na wniosek przysposabiającego sąd opiekuńczy może w orzeczeniu o przysposobieniu zmienić imię lub imiona przysposobionego. Jeżeli przysposobiony ukończył lat trzynaście, może to nastąpić tylko za jego zgodą.

Przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym i jego krewnych tak, jakby był dzieckiem

przysposabiającego, a przysposabiający i jego krewni dziedziczą po przysposobianym tak, jakby przysposabiający był rodzicem przysposobionego.

UWAGA:

Na wniosek rodziców adopcyjnych ulega zmianie skrócony akt urodzenia, w którym zostaje wpisane nowe nazwisko dziecka. Nowy akt urodzenia może być sporządzony, ale tylko wtedy, gdy tak orzeknie sąd opiekuńczy na wniosek przysposabiającego za zgodą przysposobionego, który ukończył 13 lat. Orzeczenie o sporządzeniu nowego aktu urodzenia może także nastąpić na wniosek przysposobionego za zgodą osoby, która dokonała przysposobienia.

b) Przysposobienie niepełne

Skutki przysposobienia niepełnego dotyczą tylko relacji między przysposobionym a przysposabiającym, z tym jednak wyjątkiem, że rozciągają się one na zstępnych (dzieci) przysposobionego. Sąd może orzec takie przysposobienie jedynie na wyraźne żądanie przysposabiającego i za zgodą osób, których zgoda jest wymagana. Nie może być ono orzeczone w razie wyrażenia przez rodziców dziecka tzw. zgody blankietowej, czyli bez wskazania osób przysposabiających. W przypadku przysposobienia niepełnego, zostaje zerwana więź między dzieckiem a naturalnymi rodzicami. Przysposobienie niepełne może być zmienione na pełne na wniosek przysposabiającego i decyduje o tym sąd opiekuńczy.

Zasadniczym skutkiem przysposobienia niepełnego jest powstanie obowiązku alimentacyjnego tylko między przysposobionym i jego zstępnymi (dziećmi) a przysposabiającym, a nie między przysposobionym a krewnymi przysposabiającego.

Nigdy nie sporządza się nowego aktu urodzenia dziecka przysposobionego w sposób niepełny. Jest to oczywiste, gdyż takie dziecko zachowuje zawsze „podwójny” stan cywilny – jest członkiem „swojej” rodziny oraz dzieckiem osób, które dokonały przysposobienia.

W przypadku adopcji niepełnej przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym na równi z jego dziećmi, a zstępni przysposobionego dziedziczą po przysposabiającym na tych samych zasadach co dalsi zstępni spadkodawcy.

W praktyce forma przysposobienia niepełnego jest stosowana bardzo rzadko i tylko w sytuacji, gdy jest to rozwiązanie najbardziej korzystne dla dziecka.

UWAGA:

W przypadku przysposobienia niepełnego pokrewieństwo dotyczy tylko zstępnych (dzieci) i ma to wpływ na zasady dziedziczenia oraz formę sporządzonego pełnego aktu urodzenia, w którym nazwisko i rodzinne pochodzenie nie ulega utajnieniu.

c) Przysposobienie całkowite

Przysposobienie pełne dotyczy stosunku prawnego między rodzicami a dziećmi. Aby doszło do orzeczenia tego rodzaju adopcji zwanej także anonimowym, niezbędne jest uprzednie wyrażenie zgody przez rodziców dziecka na przysposobienie go w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego.

biającego (nie wskazując „nowych” rodziców – „zgoda blankietowa”). Jest najdalej idącą postacią przysposobienia. Wiąże ono dziecko z nową rodziną w sposób zupełny i nierozrwalny, włącznie z nadaniem mu nowej tożsamości i zupełnym zerwaniem wszelkich więzów z jego rodzicami biologicznymi.

Przysposobiony traci dotychczasowy stan cywilny i nabywa nowy, związany z włączeniem go do nowej rodziny. Wyrazem tego jest nowy akt urodzenia, którego sporządzenie jest obligatoryjne, przy czym jako rodziców wpisuje się przysposabiającego. Nie jest dopuszczalne jakiejkolwiek postępowanie zmierzające do ustalenie naturalnego pochodzenia przysposobionego i tym samym ustalenia innego stanu cywilnego. Przysposobienie to nie może dotyczyć pasierba.

Przysposobienie całkowite jest nierozwiązywalne i obowiązuje tu zasada pełnej tajemnicy.

UWAGA:

W wypadku, gdy rodzice przysposobionego wyrazili przed sądem opiekuńczym zgodę na jego przysposobienie bez wskazania osoby przysposabiającego, nie jest dopuszczalne ustalenie pochodzenia przysposobionego przez uznanie ojcostwa, sądowe ustalenie lub zaprzeczenie jego pochodzenia, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa.

4. Kiedy możliwe jest rozwiązanie przysposobienia?

Polskie prawo dopuszcza rozwiązanie przysposobienia niepełnego i pełnego, ale może to nastąpić wyłącznie z ważnych powodów na żądanie przysposobionego, przysposabiającego lub prokuratora. W takiej sytuacji sąd indywidualnie ocenia wszystkie okoliczności, określa, czy więzi rodzinne uległy rozpadowi. Jednak najważniejsze jest określenie, czy dalsze trwanie przysposobienia w okresie jego małoletniości jest zgodne z jego dobrem.

Rozwiązanie stosunku przysposobienia nie jest dopuszczalne, jeżeli skutek niego miałoby ucierpieć dobro małoletniego dziecka. Orzekając rozwiązanie stosunku przysposobienia, sąd może, stosownie do okoliczności, utrzymać w mocy wynikające z niego obowiązki alimentacyjne.

UWAGA:

Nie jest dopuszczalne rozwiązanie przysposobienia, na które rodzice przysposobionego wyrazili przed sądem opiekuńczym zgodę bez wskazania osoby przysposabiającego. Takie przysposobienie nie stoi na przeszkodzie ponownemu przysposobieniu za życia przysposabiającego.

Z żądaniem rozwiązania przysposobienia może do sądu wystąpić z ważnych powodów przysposobiony jak i przysposabiający. Po śmierci przysposobionego lub przysposabiającego rozwiązanie stosunku przysposobienia nie jest dopuszczalne, chyba że przysposabiający zmarł po wszczęciu sprawy o rozwiązanie stosunku przysposobienia. W takim wypadku na miejsce przysposabiającego w procesie wstępuje kurator ustanowiony przez sąd. Z chwilą rozwiązania stosunku przysposobienia ustają jego skutki. Jeżeli rozwiązanie nastąpiło po śmierci przysposabiającego, uważa się, że skutki przysposobienia ustały z chwilą jego śmierci.

W zakresie stanu cywilnego ustaje stosunek prawny podobny do rodzicielskiego, jaki po-

wstał skutek przysposobienia oraz związane z tym pokrewieństwo i powinowactwo. Przysposobiony wraca do stanu cywilnego, jaki miał przed orzeczeniem przysposobienia. Wyjątkiem od pełnego powrotu do uprzedniego stanu cywilnego jest zachowanie przez przysposobionego nazwiska i imienia nabytego w związku z przysposobieniem. Jednakże z ważnych powodów sąd na wniosek przysposobionego lub przysposabiającego może w orzeczeniu o rozwiązaniu stosunku przysposobienia postanowić, że przysposobiony powraca do nazwiska, które nosił przed orzeczeniem przysposobienia. Na wniosek przysposobionego sąd orzeka o jego powrocie do poprzednio noszonego imienia lub imion. Ustaje władza rodzicielska przysposabiającego, a reaktywuje się władza rodziców naturalnych.

W zakresie prawa spadkowego ustają wzajemne uprawnienia obu stron rozwiązanego przysposobienia do dziedziczenia ustawowego. Reaktywują się natomiast uprawnienia do dziedziczenia ze stosunku przysposobionego z jego naturalną rodziną. Wzajemny obowiązek alimentacyjny ustaje podobnie, jak ustają inne skutki przysposobienia. Jednakże sąd opiekuńczy, orzekając o rozwiązaniu przysposobienia może, stosownie do okoliczności, utrzymać w mocy ten obowiązek ze względu na ochronę strony słabszej, którą najczęściej jest przysposobiony.

X.

OBOWIĄZEK ALIMENTACYJNY

1. Na czym polega obowiązek alimentacyjny?

Obowiązek alimentacyjny jest to obowiązek zapewnienia środków utrzymania (a w przypadku małoletnich również środków wychowania) osobom uprawnionym, najczęściej członkom rodziny, którzy nie są w stanie zaspokoić własnymi siłami swoich usprawiedliwionych potrzeb. Ten obowiązek dostarczenia środków utrzymania dotyczy więc osób, które nie są w stanie utrzymać się same albo znajdują się w niedostatku.

W większości przypadków taki obowiązek wynika z więzi i poczucia obowiązku pomiędzy członkami rodziny, którzy wzajemnie sobie pomagają. W przypadku braku zainteresowania, alimenty orzekane są na drodze sądowej. Obowiązek alimentacyjny jest obowiązkiem wzajemnym. Oznacza to, że osoby nim związane zobowiązane są do dostarczania sobie wzajemnie środków utrzymania, jeśli zaistnieją okoliczności wskazane przepisami prawa.

2. Kto jest uprawniony i zobowiązany do otrzymywania lub płacenia alimentów?

Obowiązek płacenia alimentów spoczywa najczęściej na najbliższej rodzinie. Do świadczeń alimentacyjnych obowiązani są krewni w linii prostej oraz rodzeństwo, przy czym krewni bliższego rzędu są zobowiązani przed krewnymi dalszego rzędu. Obowiązek alimentacyjny jednego małżonka wobec drugiego po rozwiązaniu czy unieważnieniu małżeństwa albo po orzeczeniu separacji wyprzedza obowiązek krewnych tego drugiego małżonka. Z kolei od świadczeń alimentacyjnych dla rodzeństwa zobowiązany może się uchylić, jeżeli są one połączone z nadmiernym uszczerbkiem dla niego lub dla jego najbliższej rodziny. Należy pamiętać, że obowiązek alimentacyjny zobowiązanego w dalszej kolejności powstaje dopiero wtedy, gdy nie ma osoby zobowiązanej w bliższej kolejności (np. osoba taka zmarła) albo gdy osoba ta nie jest w stanie uczynić zadość swemu obowiązkowi lub gdy uzyskanie od niej na czas potrzebnych uprawnionemu środków utrzymania jest niemożliwe lub połączone z nadmiernymi trudnościami. Przykładowo – prawo dopuszcza możliwość uzyskania alimentów od dalszych krewnych dziecka, nie tylko od rodziców. W tym wypadku zobowiązanymi mogą być także dziadkowie, tj. krewni dziecka w linii prostej.

Obowiązek alimentacyjny rodziców powstaje także wobec ich dzieci pochodzących z nieformalnego związku. Jest on bezwarunkowy w wypadku matki, natomiast w przypadku ojca powstaje zasadniczo dopiero po dokonaniu przez niego czynności uznania dziecka bądź po wydaniu przez sąd orzeczenia o ustaleniu ojcostwa (w razie dochodzenia ustalenia ojcostwa roszczenia majątkowe z nim związane mogą być dochodzone łącznie). Ojciec niebędący mężem matki obowiązany jest przyczynić się w rozmiarze odpowiadającym okolicznościom do pokrycia wydatków związanych z ciążą i porodem oraz kosztów trzymiesięcznego utrzymania matki w okresie porodu. Z waż-

nych powodów matka może żądać udziału ojca w kosztach swego utrzymania przez czas dłuższy niż trzy miesiące. Jeżeli wskutek ciąży lub porodu matka poniosła inne konieczne wydatki albo szczególne straty majątkowe, może ona żądać, ażeby ojciec pokrył odpowiednią część tych wydatków lub strat. Roszczenia powyższe przysługują matce także w wypadku, gdy dziecko urodziło się nieżywe.

Rodzice są obowiązani do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka do momentu, gdy dziecko nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. W pozostałych przypadkach obowiązek alimentacyjny powstaje tylko w sytuacji, gdy po stronie uprawnionego wystąpił niedostatek, a więc niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb z uwzględnieniem aktualnej sytuacji społecznej, zdrowotnej itp. Obowiązek dostarczania środków utrzymania i wychowania nie obejmuje świadczeń, które nie służą zaspokajaniu bieżących i usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego.

Rodzice mogą uchylić się od płacenia alimentów jedynie względem dziecka pełnoletniego, jeżeli są one połączone z nadmiernym uszczerbkiem dla nich lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możliwości samodzielnego utrzymania się. Nie dotyczy to obowiązków rodziców względem ich małoletniego dziecka. W tym wypadku rodzice nie mogą uchylić się od obowiązku alimentacyjnego na tej podstawie, że wykonywanie tego obowiązku stanowiłoby dla nich nadmierny ciężar. Obowiązani są dzielić się z dzieckiem nawet najmniejszymi dochodami. W pozostałych wypadkach (np. obowiązek wobec rodzeństwa, dziadków) uprawnionym do świadczeń alimentacyjnych jest tylko ten, kto znajduje się w niedostatku. Jednakże zobowiązany może uchylić się od płacenia alimentów uprawnionemu, jeżeli żądanie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Alimenty przysługują także małżonkom po rozwodzie, po unieważnieniu małżeństwa i w czasie separacji. Kwestią zasadniczą w tym wypadku jest jednak ustalenie osoby winnej rozpadu związku. Żadnych roszczeń nie może mieć oczywiście osoba, która została uznana za jedynie winną. Jeśli sąd nie orzekł winnych lub jeśli wina leży po stronie obydwu małżonków, sytuacja jest analogiczna do roszczeń pomiędzy krewnymi. Osoba skarżąca powinna udowodnić, że żyje w niedostatku. W sytuacji, gdy osoba niewinna żąda alimentów od osoby winnej, nie ma obowiązku udowodnienia, że popadła w niedostatek. Winny małżonek powinien zapobiec pogorszeniu sytuacji majątkowej osoby poszkodowanej. Obowiązek alimentacyjny pomiędzy byłymi małżonkami wygasa po pięciu latach od orzeczenia rozwodu lub jeśli osoba uprawniona zawrze nowy związek małżeński. Nie dotyczy to sytuacji, w której zobowiązanym do płacenia jest osoba winna lub współwinna.

3. Od czego zależy zakres obowiązku alimentacyjnego?

Zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego oraz od zarobkowych i majątkowych możliwości zobowiązanego do płacenia alimentów. W stosunku do dziecka, które nie jest się jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie albo wobec osoby niepełnosprawnej, może polegać w całości lub części na osobistych staraniach o utrzymanie lub o wycho-

wanie osoby uprawnionej.

Nie ma zdefiniowanego katalogu usprawiedliwionych potrzeb, w związku z czym może być on bardzo rozległy. W każdym przypadku będą brane pod uwagę okoliczności dotyczące danego zindywidualizowanego przypadku. Alimenty zależą od możliwości zarobkowych i majątkowych zobowiązanego.

Okoliczność, że zobowiązany do płacenia alimentów jest osobą bezrobotną, nie ma wpływu na ustalenie obowiązku alimentacyjnego wobec jego dziecka. Jak wynika z orzecznictwa sądowego, na zakres możliwości zarobkowych zobowiązanego składają się nie tylko faktycznie osiągnane przez niego dochody (w tym brane jest pod uwagę m.in. otrzymywanie wsparcia od pomocy społecznej, dochody z pracy doraźnej, dorywczej), ale także i te zarobki lub zyski, które mógłby osiągnąć przy dołożeniu należytej staranności i wykorzystaniu posiadanych sił i kwalifikacji, ale ich nie uzyskuje z przyczyn, które nie zasługują na usprawiedliwienie.

Z uwagi na sytuację, w których zobowiązany mógłby celowo wyzbywać się majątku, przepisy wskazują, iż nie uwzględnia się wynikłej stąd zmiany sytuacji majątkowej zobowiązanego, który bez ważnego powodu w ciągu 3 lat przed sądowym dochodzeniem świadczeń alimentacyjnych zrzekł się prawa majątkowego, zatrudnienia (ew. zmiany na niżej opłacane) albo dopuścił się utraty majątku.

4. Czy można starać się o podwyższenie lub obniżenie alimentów?

W razie zmiany okoliczności można żądać zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego. Zmiana taka może być spowodowana zmniejszeniem lub podwyższeniem zarobków, jak i zmianami, które zaszły w życiu od wydania ostatniego prawomocnego wyroku alimentacyjnego (np. nastąpiło zwiększenie usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego w związku z chorobą małoletniego lub istotne zmniejszenie albo ustanie możliwości zarobkowych zobowiązanego).

Powództwo o zmianę jest uwzględniane jednak dopiero od chwili zmiany okoliczności i tylko wówczas, gdy zmiana jest rzeczywiście istotna. W każdym jednak przypadku sąd będzie brał pod uwagę konkretną sytuację uprawnionego i zobowiązanego, ich warunki społeczno-ekonomiczne oraz cele i funkcje obowiązku alimentacyjnego.

Zmiana dotychczasowego zakresu obowiązku alimentacyjnego następuje bądź na mocy orzeczenia sądu, bądź też na podstawie umowy zawartej pomiędzy zobowiązanym a uprawnionym. Zmiana wyroku lub umowy może również polegać na stwierdzeniu ustania obowiązku alimentacyjnego z powodu braku jednej z przesłanek uzasadniających ten obowiązek.

Z pozwem o podwyższenie lub obniżenie alimentów może wystąpić zarówno osoba zobowiązana do płacenia alimentów jak i ta, która alimenty otrzymuje.

5. Czy roszczenia alimentacyjne się przedawniają?

Roszczenia o świadczenia alimentacyjne przedawniają się z upływem lat trzech. Nie oznacza to jednak utraty prawa do żądania alimentów, a jedynie możliwość uchylenia się zobowiązanego od świadczeń za wcześniejszy okres. Niezaspokojone potrzeby uprawnionego z czasu przed wniesieniem powództwa o alimenty sąd uwzględnia, zasądzając odpowiednią sumę pieniężną (w uzasad-

nionych wypadkach sąd może rozłożyć zasądzone świadczenie na raty).

Od roszczenia o świadczenie alimentacyjne należy odróżnić prawo do alimentacji. Te ostatnie utrzymuje się w przypadku dziecka względem rodziców od urodzenia dziecka do momentu osiągnięcia samodzielności życiowej, a w przypadku innych osób uprawnionych – przez cały czas pozostawania w niedostatku.

6. Co zrobić w przypadku, gdy zobowiązany nie płaci zasądzonych alimentów?

W przypadku, gdy zobowiązany do płacenia alimentów nie wykonuje zobowiązania w orzeczonej wysokości i terminie, możliwe jest wszczęcie przez osobę uprawnioną postępowania egzekucyjnego. Podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy, w tym przypadku tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności. Komornik związany wnioskiem egzekucyjnym wierzyciela (osoby uprawnionej do otrzymywania alimentów) jest zobowiązany wszczęć i prowadzić postępowanie egzekucyjne zgodnie z wnioskiem wierzyciela i złożonym wyrokiem lub postanowieniem zaopatrzonym w klauzulę wykonalności. W przypadku powstania zastrzeżeń co do podjętych czynności komornika, możliwe jest wniesienie skargi na dane czynności do sądu rejonowego, przy którym działa komornik w terminie tygodniowym od daty podjętej czynności.

7. Jakie są sankcje karne za niepłacenie zasądzonych alimentów?

Uchylenie się od wykonania obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową, jeżeli łączna wysokość powstałych wskutek tego zaległości stanowi równowartość co najmniej 3 świadczeń okresowych albo jeżeli opóźnienie zaległego świadczenia innego niż okresowe wynosi co najmniej 3 miesiące, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 naraża osobę uprawnioną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Ściganie przestępstwa niealimentacji następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego. Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenia rodzinne albo świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, ściganie odbywa się z urzędu. Odbycie kary pozbawienia wolności orzeczonej za uchylenie się od wypełniania obowiązku alimentacji nie zwalnia zobowiązanego od płacenia alimentów tak bieżących, jak i zaległych.

8. Czym jest Fundusz Alimentacyjny?

Osoby, które nie mogą wyegzekwować alimentów, mogą liczyć na pomoc państwa. Reguluje to ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (DzU z 2020, poz. 808 ze zm.). Celem funduszu alimentacyjnego jest udzielenie finansowego wsparcia dla osób, które znalazły się w trudnej sytuacji materialnej na skutek bezczynności egzekucji alimentów od osób zobowiązanych do ich płacenia.

Pomoc z funduszu przysługuje osobie uprawnionej do alimentów na podstawie tytułu wy-

konawczego (zasądzenie alimentów przez sąd lub zawarcie ugody przed sądem lub mediatorem) w przypadku bezskuteczności egzekucji. **Bezskuteczność egzekucji w rozumieniu ww. ustawy oznacza egzekucję**, w wyniku której w okresie ostatnich dwóch miesięcy nie wyegzekwowano pełnej należności z tytułu zaległych i bieżących zobowiązań alimentacyjnych w kwocie aktualnie zasądzonych alimentów, do ukończenia przez nią 18 roku życia albo do ukończenia 25 roku życia, jeżeli uczy się w szkole lub szkole wyższej. Jeżeli osoba uprawniona legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, świadczenie będzie jej wypłacane bezterminowo. Za bezskuteczną egzekucję uważa się również niemożność wszczęcia lub prowadzenia egzekucji alimentów przeciwko dłużnikowi alimentacyjnemu przebywającemu poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności z powodu: braku podstawy prawnej do pojęcia czynności zmierzających do wykonania tytułu wykonawczego w miejscu zamieszkania dłużnika lub braku możliwości wskazania przez osobę uprawnioną miejsca zamieszkania dłużnika alimentacyjnego za granicą.

UWAGA:

Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują osobie uprawnionej do ukończenia przez nią 18 roku życia albo w przypadku, gdy uczy się w szkole lub szkole wyższej do ukończenia przez nią 25 roku życia, albo w przypadku posiadania orzeczenia o znacznym stopniu niepełnosprawności – bezterminowo.

Aby nabyć prawo do świadczenia z funduszu dziecko, które ma zasądzone alimenty, nie musi być wychowywane przez rodzica samotnie. Prawo do świadczenia przysługuje też na dzieci wychowywane przez rodzica, który zawarł kolejny związek małżeński, żyje w nieformalnym związku lub mąż (żona) nie płaci zasądzonych alimentów. **Warunkiem uzyskania świadczenia jest uzyskiwanie określonego dochodu na osobę w rodzinie. Kwota ta wynosi obecnie 900 zł.** W przypadku gdy dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie przekroczy kwotę 900 zł, o kwotę nie wyższą niż kwota świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługującego danej osobie uprawnionej w okresie świadczeniowym, na który jest ustalane prawo do tego świadczenia, świadczenie z funduszu alimentacyjnego przysługuje **w wysokości różnicy między kwotą świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługującego danej osobie uprawnionej a kwotą, o którą został przekroczony dochód rodziny** w przeliczeniu na osobę w rodzinie (zasada „złotówka za złotówkę”). W przypadku gdy wysokość świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługującego danej osobie uprawnionej **będzie niższa niż 100 zł**, świadczenie to nie przysługuje. Przy ustalaniu dochodu na osobę w rodzinie do składu rodziny wlicza się rodziców uprawnionego do alimentów, małżonka rodzica osoby uprawnionej oraz osobę, z którą rodzic osoby uprawnionej wychowuje wspólne dziecko (np. konkubenta). Gdy członek rodziny przebywa w instytucji zapewniającej całodobowe utrzymanie, nie wlicza się go do ustalania dochodu rodziny.

Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują w wysokości bieżąco ustalonych alimentów, jednakże **nie wyższej niż 500 zł miesięcznie**. Ustawodawca określił również sytuacje, w których świadczenia z funduszu nie przysługują. Ma to miejsce w sytuacji, w której osoba upraw-

niona została umieszczona w instytucji zapewniającej całodobowe utrzymanie albo w rodzinie zastępczej. Wpłaty zostaną wstrzymane także wtedy, gdy jest pełnoletnia i posiada własne dziecko, czy zawarła związek małżeński.

Gdy egzekucja zobowiązań alimentacyjnych jest bezskuteczna, osoba uprawniona do otrzymywania tego świadczenia występuje z wnioskiem do wójta (burmistrza, prezydenta miasta) właściwego ze względu na swoje miejsce zamieszkania. Specjalny druk wniosku możemy otrzymać w urzędzie gminy, urzędzie miasta lub w ośrodkach pomocy społecznej.

Prawo do świadczenia jest prawem okresowym wypłacanym w okresach miesięcznych. Ustala się je na tzw. okres świadczeniowy, poczynsz od miesiąca, w którym wpłynął wniosek.

Okres wypłat alimentów z funduszu trwa 12 miesięcy od dnia 1 października do dnia 30 września następnego roku.

Przepisy prawne przewidują przypadki, w których przyznane świadczenie podlega zawieszeniu. Do przyczyn tych należy zaliczyć:

- otrzymywanie alimentów w pełnej wysokości;
- odmówienie udzielenia lub nieudzielenie, w wyznaczonym terminie, wyjaśnień co do okoliczności mających wpływ na prawo do świadczeń;
- odmowa udzielenia organowi prowadzącemu postępowanie egzekucyjne informacji mających wpływ na skuteczność egzekucji lub udzielenie informacji nieprawdziwych;
- niepodejmowanie świadczeń przez 3 kolejne miesiące kalendarzowe.

W przypadku wyłudzenia świadczenia z funduszu przez osobę nieuprawnioną, przewiduje się zwrot nienależnie pobranego świadczenia wraz z odsetkami oraz sankcję w postaci pozbawienia świadczenia na kolejne trzy miesiące.

XI. OPIEKA I KURATELA

1. Czym jest opieka i jakie są jej rodzaje?

Pojęcie opieki w rozumieniu Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oznacza prawną formę pieczy nad osobą, która nie jest w stanie samodzielnie zajmować się swoimi sprawami oraz nad majątkiem. Jest to więc stosunek prawny mający na celu zapewnienie pieczy i ochrony interesów osobistych oraz majątkowych osobom, które z racji wieku lub stanu zdrowia nie są w stanie zapewnić jej sobie sami. Ustawodawca do tych osób zaliczył:

- a) **osoby małoletnie** – opieka ustanawiana jest wówczas, gdy nad dzieckiem nie jest sprawowana władza rodzicielska, czyli w sytuacji gdy jego rodzice nie żyją, są nieznani albo rodzicom nie przysługuje władza rodzicielska, ponieważ rodzice są małoletni albo ubezwłasnowolnieni, albo zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej lub ich władza rodzicielska została zawieszona;
- b) **osoby ubezwłasnowolnione całkowicie** – opieka ustanawiana jest nad osobą, która ze względu na jej chorobę psychiczną, niedorozwój umysłowy czy inne zaburzenia spowodowane np. nałogami.

2. Kto może być opiekunem?

Opiekę ustanawia sąd opiekuńczy, jeżeli uzna, że zachodzą ku temu odpowiednie powody prawne. Co do zasady opiekę można powierzyć tylko jednej osobie. Opieka dwuosobowa dopuszczalna jest wyłącznie w sytuacji, gdy sąd powierzy ją małżonkom.

Gdy wzgląd na dobro pozostającego pod opieką nie stoi na przeszkodzie, opiekunem może być osoba wskazana przez ojca lub matkę, jeżeli nie byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Jeżeli nie jest to możliwe, wówczas opiekun powinien być ustanowiony spośród krewnych lub innych osób bliskich małoletniego. W przypadku braku takich osób sąd opiekuńczy zwraca się o wskazanie osoby, której opieka mogłaby być powierzona, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo do organizacji społecznej, do której należy piecza nad małoletnimi. Jeżeli dziecko przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej, sąd może zwrócić się do tej placówki o wskazanie osoby mogącej pełnić rolę opiekuna.

Opiekunem nie może być osoba nieposiadająca pełnej zdolności do czynności prawnych oraz osoba pozbawiona praw publicznych. W przypadku opieki nad małoletnim opiekunem nie może być też osoba pozbawiona władzy rodzicielskiej albo skazana za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności, albo za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby lub przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z nim.

Objęcie opieki następuje przez złożenie odpowiedniego przyrzeczenia przed sądem opiekuńczym. Nadmienić trzeba, że osoba, którą sąd opiekuńczy ustanowi opiekunem, ma obowiązek jej objęcia. Jedynie z ważnych powodów sąd może zwolnić ją od tego obowiązku.

3. Jakie są prawa i obowiązki opiekuna?

Zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 154 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego opiekun jest obowiązany wykonywać swoje czynności z należytą starannością, jak wymaga tego dobro pozostającego pod opieką i interes społeczny. Opiekun jest zobowiązany wychowywać i reprezentować małoletniego, a także dbać o jego majątek.

Opieka powinna przebiegać zgodnie z zapisami o sprawowaniu władzy rodzicielskiej. Niemniej pojawiają się w tym zakresie dodatkowe regulacje. Opiekun jest np. zobowiązany do sporządzenia inwentarza majątku i przedstawienia go sądowi opiekuńczemu. Sąd może zwolnić opiekuna z tego obowiązku, jeśli majątek, który ma zostać spisany, jest nieznaczny. Poza tym opiekun może zostać zobowiązany do złożenia do depozytu sądowego kosztowności, papiery wartościowe małoletniego. Gotówka powinna być zdeponowana w instytucji bankowej i podejmowana tylko za zezwoleniem sądu. W przypadku, gdy przemijająca przeszkoda zakłóca opiekunowi sprawowanie opieki, sąd opiekuńczy może ustanowić kuratora.

Sprawowanie opieki podlega prawnym ograniczeniom. Opiekun nie może reprezentować osób pozostających pod jego opieką:

- a) przy czynnościach prawnych między tymi osobami (np. przy zawieraniu umów),
- b) przy czynnościach prawnych między jedną z tych osób a opiekunem albo jego małżonkiem, potomkami, rodzicami i dziadkami lub rodzeństwem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz osoby pozostającej pod opieką (np. darowizny).

Sąd może przyznać opiekunowi wynagrodzenie pokrywane z dochodu lub majątku pozostającego pod opieką bądź ze środków publicznych. Odstępuje się od tego, gdy nakład pracy opiekuna jest nieznaczny lub opieka związana jest z pełnieniem funkcji rodziny zastępczej albo sprawowanie opieki czyni zadość zasadom współżycia społecznego. Wynagrodzenie takie pokrywa się z dochodów lub majątku osoby, dla której opieka została ustanowiona, a jeśli takowych nie ma, to ze środków publicznych na podstawie przepisów o pomocy społecznej.

4. Kto sprawuje nadzór nad sprawowaniem opieki?

Nadzór nad sprawowaniem opieki wykonuje sąd opiekuńczy, który udziela opiekunowi wskazówek i poleceń oraz na bieżąco przygląda się działalności ustanowionego opiekuna. Sąd może zażądać od opiekuna wyjaśnień we wszelkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawienia dokumentów związanych z jej sprawowaniem. Nadzór nad sprawowaniem opieki pełni sąd opiekuńczy, zapoznając się ze sprawozdaniami dotyczącymi osoby pozostającej pod opieką i jej majątku składanymi przez opiekuna nie rzadziej niż raz w roku. Wyjątkowo sąd może zwolnić opiekuna od przedstawiania szczegółowych rachunków z zarządu, jeżeli dochody z majątku nie przekraczają prawdopodobnych kosztów utrzymania i wychowania osoby pozostającej pod opieką. W takim wypadku opiekun składa tylko ogólne sprawozdanie o zarządzie majątkiem.

Sąd opiekuńczy bada sprawozdania i rachunki opiekuna pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz orzeka, czy i w jakim zakresie rachunki zatwierdza. Jeżeli opiekun sprawuje zarząd majątkiem w sposób nienależyty, naraża się na odpowiedzialność odszkodowawczą.

5. Kiedy możliwe jest zwolnienie opiekuna i wygaśnięcie opieki?

Zwolnienie opiekuna z wykonywanych obowiązków następuje w dwóch przypadkach:

- a) na żądanie opiekuna – „z ważnych powodów”, np. pogarszająca się choroba, zmiana miejsca zamieszkania opiekuna lub jakakolwiek inna okoliczność utrudniająca kontakt z małoletnim,
- b) z urzędu – jeżeli z powodu przeszkód faktycznych lub prawnych opiekun jest niezdolny do sprawowania opieki albo dopuszcza się czynów lub zaniedbań, które naruszają dobro pozostającego pod opieką.

W przypadku zwolnienia opiekuna lub ustania opieki dotychczasowy opiekun powinien złożyć w ciągu trzech miesięcy rachunek końcowy z zarządu majątkiem. Sąd może zwolnić z tego obowiązku np. wówczas gdy majątek podopiecznego przedstawia niewielką wartość. Po ustaniu opieki lub zwolnieniu opiekuna powinien on bezzwłocznie oddać dotychczasowemu podopiecznemu, jego przedstawicielowi ustawowemu lub spadkobiercom majątek tej osoby.

Opieka natomiast wygasa w przypadku, gdy małoletni umrze, osiągnie pełnoletniość albo zostanie nad nim ustanowiona (lub przywrócona) władza rodzicielska (np. ustalone zostało pochodzenie nieznanych rodziców, małoletni został adoptowany albo rodzice stali się pełnoletni). Ponadto w doktrynie przyjmuje się, że wygaśnięcie następuje w przypadku utraty przez opiekuna kwalifikacji niezbędnych do wypełniania tej funkcji.

6. Czy jest możliwe ustanowienie opieki wobec osoby dorosłej?

Opiekę wobec osoby dorosłej ustanawia się tylko w wypadku, gdy jest ona całkowicie ubezwłasnowolniona. Zgodnie z art. 13 Kodeksu cywilnego osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem.

Do opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie stosuje się te same zasady, co w przypadku opieki nad małoletnim, z pewnymi modyfikacjami:

- a) prawo nakazuje, ze względu na dobro osoby ubezwłasnowolnionej, ustanowienie opiekunem jej małżonka, a jeśli go nie ma – ojca lub matkę,
- b) opieka nad ubezwłasnowolnionym ustaje od razu w momencie, gdy ubezwłasnowolnienie całkowite jest zmienione na ubezwłasnowolnienie częściowe lub całkowicie uchylone.

7. Czym jest kuratela?

Kuratela jest instytucją prawną zbliżoną do opieki, która jest ustanawiana sądownie jako forma ochrony osób bądź praw majątkowych osób, które nie mogą same prowadzić swoich spraw (dziecka poczętego, małoletniego, osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie lub częściowo, osoby niepełnosprawnej lub osoby nieobecnej). Kuratela zmierza głównie do ochrony praw majątkowych. Jest to istotna różnica, która oddziela kuratelę od opieki, która za swój cel ma ochronę nie tylko majątku, ale również pieczę nad osobą. Kuratelę sprawuje kurator ustanowiony przez sąd. Do ustanawianych przypadków kurateli w prawie rodzinnym zaliczyć należy:

- a) **Osoby częściowo ubezwłasnowolnione.** Zgodnie z art. 16 Kodeksu cywilnego osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest powołany do jej reprezentowania i do zarządu jej majątkiem tylko wtedy, gdy sąd opiekuńczy tak postanowi. W razie uchylenia ubezwłasnowolnienia kuratela ustaje z mocy prawa.
- b) **Dziecko poczęte, ale jeszcze nienarodzone.**
- c) **Osoby niepełnosprawne** (tzn. ułomne) w przypadku, gdy osoba ta potrzebuje pomocy do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju. Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd opiekuńczy.
- d) **Ochronę praw osoby, która z powodu nieobecności nie może prowadzić swoich spraw, a nie ma pełnomocnika (ustanawia się kuratora).** To samo dotyczy wypadku, gdy pełnomocnik nieobecnego nie może wykonywać swoich czynności albo gdy je wykonuje nienależycie. Kurator powinien przede wszystkim postarać się o ustalenie miejsca pobytu osoby nieobecnej i zawiadomić ją o stanie jej spraw.

Kurator może wystąpić o stosowne wynagrodzenie za sprawowanie kurateli. Zasadniczo jest ono pokrywane z majątku osoby, dla której kurator został ustanowiony. Jeżeli natomiast osoba ta majątku nie posiada, wówczas wynagrodzenie pokrywa ten, na czyje żądanie kurator został ustanowiony.

Kuratela ustaje w przypadku:

- orzeczenia sądu (gdy ustanie cel jej ustanowienia),
- na wniosek osoby poddanej kurateli (gdy kurator był ustanowiony dla osoby niepełnosprawnej),
- z chwilą urodzenia się dziecka (gdy ustanowiono kuratora dla dziecka poczętego, ale jeszcze nieurodzonego),
- z chwilą ukończenia danej sprawy (gdy kurator był ustanowiony do załatwienia konkretnej sprawy),
- z mocy prawa (gdy kurator był ustanowiony dla osoby ubezwłasnowolnionej, a sąd uchylił ubezwłasnowolnienie).

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (DzU nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (DzU 1964 nr 16 poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (DzU 1964 nr 9 poz. 59 ze zm.).
- Ustawa z 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (DzU 2014 r poz. 1741 ze zm.).

Publikacja wydana przez Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT

ul. Noniewicza 91, 16 – 400 Suwałki

tel./fax 87 565 02 58

e-mail: pryzmat@pryzmat.org.pl

www.pryzmat.org.pl

